

ROZHODNUTIE KOMISIE (EÚ) 2016/611**z 15. apríla 2016,****ktoré sa týka referenčného dokumentu o najlepších postupoch environmentálneho manažérstva, sektorových ukazovateľoch environmentálneho správania a referenčných kritériách excelentnosti v sektore turizmu v súlade s nariadením (ES) č. 1221/2009 o dobrovoľnej účasti organizácií v schéme Spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit (EMAS)***[oznámené pod číslom C(2016) 2137]***(Text s významom pre EHP)**

EURÓPSKA KOMISIA,

so zreteľom na Zmluvu o fungovaní Európskej únie,

so zreteľom na nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1221/2009 z 25. novembra 2009 o dobrovoľnej účasti organizácií v schéme Spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit (EMAS), ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 761/2001 a rozhodnutia Komisie 2001/681/ES a 2006/193/ES ⁽¹⁾, a najmä na jeho článok 46 ods. 1,

keďže:

- (1) Z nariadenia (ES) č. 1221/2009 vyplýva Komisii povinnosť po porade s členskými štátmi a ostatnými zúčastnenými stranami vypracovať sektorové referenčné dokumenty. Tieto sektorové referenčné dokumenty sú potrebné ako pomôcka umožňujúca organizáciám lepšie sa sústreďiť na najdôležitejšie environmentálne aspekty v danom sektore a hodnotiť, vykazovať a zlepšovať environmentálne správanie organizácií. Musia obsahovať najlepšie postupy environmentálneho manažérstva, ukazovatele environmentálneho správania a prípadne referenčné kritériá excelentnosti a systémy hodnotenia, ktorými sa dajú určiť úrovne environmentálneho správania v uvedených sektoroch.
- (2) V oznámení Komisie Vypracovanie pracovného plánu, ktorým sa vymedzí orientačný zoznam sektorov z hľadiska prijímania sektorových a medzisektorových referenčných dokumentov v súlade s nariadením (ES) č. 1221/2009 o dobrovoľnej účasti organizácií v schéme Spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit (EMAS) ⁽²⁾, sa stanovuje pracovný plán a orientačný zoznam prioritných sektorov z hľadiska prijímania sektorových a medzisektorových referenčných dokumentov vrátane sektora turizmu.
- (3) Opatrenia stanovené v tomto rozhodnutí sú v súlade so stanoviskom výboru zriadeného podľa článku 49 nariadenia (ES) č. 1221/2009,

PRIJALA TOTO ROZHODNUTIE:

Článok 1

Sektorový referenčný dokument o najlepších postupoch environmentálneho manažérstva, ukazovateľoch environmentálneho správania jednotlivých sektorov a referenčných kritériách excelentnosti v sektore turizmu je uvedený v prílohe.

⁽¹⁾ Ú. v. EÚ L 342, 22.12.2009, s. 1.

⁽²⁾ Ú. v. EÚ C 358, 8.12.2011, s. 2.

Článok 2

Organizácie zo sektora turizmu zaregistrované v systéme EMAS musia tento sektorový referenčný dokument zobrať do úvahy, a preto by mali:

- využívať príslušné prvky sektorového referenčného dokumentu pri tvorbe a vykonávaní svojho systému environmentálneho manažérstva na základe environmentálnych preskúmaní,
- preukázať vo svojich environmentálnych vyhláseniach, akým spôsobom použili príslušné sektorovo špecifické ukazovatele environmentálneho správania, najlepšie postupy environmentálneho manažérstva a referenčné kritériá excelentnosti zo sektorového referenčného dokumentu na určenie opatrení a činností, prípadne na stanovenie priorít, s cieľom zlepšiť svoje environmentálne správanie.

Článok 3

Splnenie referenčných kritérií excelentnosti určených v sektorovom referenčnom dokumente nie je pre organizácie registrované v EMAS povinné, keďže vzhľadom na dobrovoľný charakter EMAS je posúdenie uskutočniteľnosti referenčných kritérií z hľadiska nákladov a výhod vecou samotných organizácií.

Toto rozhodnutie je určené členským štátom.

V Bruseli 15. apríla 2016

Za Komisiu
Karmenu VELLA
člen Komisie

PRÍLOHA

OBSAH

1.	Úvod	30
2.	Rozsah pôsobnosti	33
3.	Najlepšie postupy environmentálneho manažérstva, sektorové ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti v sektore turizmu	36
3.1.	Prierezové otázky	36
3.1.1.	Vykonávanie systému environmentálneho manažérstva	36
3.1.2.	Riadenie dodávateľského reťazca	36
3.2.	Riadenie destinácií	37
3.2.1.	Strategické plány rozvoja destinácií	37
3.2.2.	Zachovanie a riadenie biodiverzity	37
3.2.3.	Infraštruktúra a poskytovanie služieb	38
3.3.	Činnosti cestovných kancelárií a cestovných agentúr	38
3.3.1.	Obmedziť a zmierniť vplyv dopravných operácií na životné prostredie	38
3.3.2.	Stimulovať environmentálne zlepšovanie poskytovateľov ubytovania	39
3.3.3.	Stimulovať zlepšovanie destinácie	40
3.3.4.	Rozvíjať a podporovať vhodné turistické balíky a podporovať udržateľnejšie správanie turistov	40
3.3.5.	Efektívne predajné a kancelárske činnosti	41
3.4.	Minimalizovanie spotreby vody v ubytovacích zariadeniach	41
3.4.1.	Monitorovanie, údržba a optimalizácia vodného systému	41
3.4.2.	Efektívne vodné armatúry v priestoroch pre hostí	42
3.4.3.	Efektívne upratovanie	42
3.4.4.	Optimalizované malé práce činnosti	43
3.4.5.	Optimalizované veľké alebo externé práce činnosti	43
3.4.6.	Optimalizované riadenie bazénu	44
3.4.7.	Recyklácia dažďovej vody a úžitkovej vody	44
3.5.	Riadenie odpadu a odpadových vôd v ubytovacích zariadeniach	45
3.5.1.	Predchádzanie vzniku odpadu	45
3.5.2.	Triedenie odpadu a odosielanie na recykláciu	45
3.5.3.	Čistenie odpadových vôd	45
3.6.	Minimalizácia spotreby energie v ubytovacích zariadeniach	46
3.6.1.	Systémy na monitorovanie a riadenie energie	46
3.6.2.	Zlepšené obalové konštrukcie budovy	46

3.6.3. Optimalizované systémy na vykurovanie, vetranie a klimatizáciu (HVAC)	47
3.6.4. Efektívne využívanie tepelných čerpadiel a geotermálneho vykurovania/chladenia	47
3.6.5. Efektívne osvetľovacie a elektrické zariadenia	48
3.6.6. Obnoviteľné zdroje energie	48
3.7. Reštaurácie a hotelové kuchyne	49
3.7.1. Zelené obstarávanie potravinových výrobkov a nápojov	49
3.7.2. Nakladanie s organickým odpadom	49
3.7.3. Optimalizované umývanie riadu, čistenie a príprava potravín	49
3.7.4. Optimalizované varenie, vetranie a chladenie	50
3.8. Kempy	50
3.8.1. Environmentálne vzdelávanie hostíov	50
3.8.2. Environmentálne manažérstvo vonkajších oblastí	51
3.8.3. Energetická efektívnosť kempov a inštalácia obnoviteľnej energie	51
3.8.4. Efektívnosť vody v kempoch	52
3.8.5. Minimalizácia odpadu v kempoch	52
3.8.6. Prírodné bazény	53
4. Odporúčané sektorové hlavné ukazovatele environmentálneho správania	54

1. ÚVOD

Tento dokument je sektorový referenčný dokument (SRD) vypracovaný v súlade s článkom 46 nariadenia (ES) č. 1221/2009 o dobrovoľnej účasti organizácií v schéme Spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit (EMAS) ⁽¹⁾. S cieľom uľahčiť pochopenie tohto sektorového referenčného dokumentu je v tomto úvode uvedený prehľad jeho právneho rámca a jeho používania.

Sektorový referenčný dokument je založený na podrobnej vedeckej a politickej správe ⁽²⁾ (správa o najlepších postupoch), ktorú vypracoval Inštitút pre technologický výskum budúcnosti (IPTS), jeden z inštitútov Spoločného výskumného centra (JRC) Európskej komisie.

Príslušný právny rámec

Schéma Spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit (EMAS) bola zriadená v roku 1993 pre dobrovoľnú účasť organizácií nariadením Rady (EHS) č. 1836/93 ⁽³⁾. EMAS bola následne dvakrát výrazne revidovaná:

- nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001 ⁽⁴⁾,
- nariadením (ES) č. 1221/2009.

⁽¹⁾ Ú. v. EÚ L 342, 22.12.2009, s. 1.

⁽²⁾ Vedecká a politická správa je verejne dostupná na webovom sídle JRC/IPTS na tejto adrese: <http://susproc.jrc.ec.europa.eu/activities/emas/documents/TourismBEMP.pdf>. Závety o najlepších postupoch environmentálneho manažérstva a o ich uplatňovaní, ako aj identifikované špecifické ukazovatele v oblasti environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti uvedené v tomto sektorovom referenčnom dokumente sú založené na zisteniach zdokumentovaných vo vedeckej a politickej správe. Všetky podkladové informácie a technické údaje možno nájsť v danej správe.

⁽³⁾ Nariadenie Rady (EHS) č. 1836/93 z 29. júna 1993, ktorým sa umožňuje dobrovoľná účasť obchodných spoločností priemyselného sektora v schéme Spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit (Ú. v. ES L 168, 10.7.1993, s. 1).

⁽⁴⁾ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001 z 19. marca 2001, ktorým sa umožňuje dobrovoľná účasť organizácií v systéme Spoločenstva pre ekologické riadenie a audit (EMAS) (Ú. v. ES L 114, 24.4.2001, s. 1).

Dôležitým novým prvkom poslednej revízie, ktorá nadobudla účinnosť 11. januára 2010, je článok 46 o vypracúvaní sektorových referenčných dokumentov (SRD). Tieto dokumenty musia obsahovať najlepšie postupy environmentálneho manažérstva, ukazovatele environmentálneho správania pre konkrétne sektory a prípadne referenčné kritériá excelentnosti a systémy hodnotenia, ktorými sa určujú úroveň environmentálneho správania.

Ako rozumieť tomuto dokumentu a používať ho

Schéma Spoločenstva pre environmentálne manažérstvo a audit (EMAS) je schéma pre dobrovoľnú účasť organizácií, ktoré sa zaviazali neprestajne zlepšovať environmentálne správanie. V tomto kontexte je v tomto sektorovom referenčnom dokumente ustanovené sektorové usmernenie pre sektor cestovného ruchu a sú v ňom uvedené viaceré možnosti na zlepšenie, ako aj najlepšie postupy.

Tento dokument vznikol v Spoločnom výskumnom centre Európskej komisie s použitím informácií od zainteresovaných strán. Technická pracovná skupina zložená z odborníkov a zainteresovaných strán sektora pod vedením Spoločného výskumného centra Európskej komisie prerokovala a definitívne odsúhlasila najlepšie postupy environmentálneho manažérstva, špecifické sektorové ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti opísané v tomto dokumente; najmä tieto referenčné kritériá boli posúdené ako reprezentatívne pre úroveň environmentálneho správania, ktorú dosahujú organizácie v sektore s najlepšimi výsledkami.

Sektorový referenčný dokument má poskytnúť pomoc a podporu všetkým organizáciám, ktoré chcú zlepšiť svoje environmentálne správanie, vo forme nápadov a inšpirácie, ako aj praktických a technických usmernení.

Tento sektorový referenčný dokument je určený v prvom rade organizáciám, ktoré už sú zaregistrované v schéme EMAS, ďalej organizáciám, ktoré zvažujú registráciu v schéme EMAS v budúcnosti, a napokon všetkým organizáciám, ktoré sa chcú dozvedieť viac o najlepších postupoch environmentálneho manažérstva s cieľom zlepšiť svoje environmentálne správanie. Cieľom tohto dokumentu je teda podporiť všetky organizácie a subjekty v sektore cestovného ruchu, aby sa zamerali na dôležité environmentálne aspekty, priame aj nepriame, a získali informácie o najlepších postupoch, príslušných sektorových environmentálnych ukazovateľoch správania na meranie svojho environmentálneho správania a o referenčných kritériách excelentnosti.

Ako majú organizácie registrované v schéme EMAS zohľadniť sektorové referenčné dokumenty:

Podľa nariadenia (ES) č. 1221/2009 organizácie registrované v schéme EMAS majú na sektorové referenčné dokumenty prihliadať na dvoch odlišných úrovniach:

1. pri vypracúvaní a zavádzaní svojho systému environmentálneho manažérstva so zohľadnením environmentálneho preskúmania [článok 4 ods. 1 písm. b)].

To znamená, že organizácie by mali použiť príslušné prvky sektorového referenčného dokumentu pri stanovovaní a preskúvaní svojich environmentálnych cieľov v súlade s príslušnými environmentálnymi aspektmi identifikovanými v environmentálnom preskúmaní a politike, ako aj pri rozhodovaní o opatreniach, ktoré majú zaviesť na zlepšenie svojho environmentálneho správania;

2. pri vypracúvaní environmentálneho vyhlásenia [článok 4 ods. 1 písm. d) a článok 4 ods. 4].

To znamená, že:

- a) organizácie by mali zväziť príslušné sektorové ukazovatele environmentálneho správania v SRD pri výbere ukazovateľov ⁽¹⁾, ktoré použijú na podávanie správ o svojom environmentálnom správaní.

⁽¹⁾ Podľa prílohy IV [časť B písm. e)] k nariadeniu o EMAS obsahuje environmentálne vyhlásenie „... súhrn dostupných údajov o správaní organizácie v oblasti životného prostredia vo vzťahu k jej dlhodobým a krátkodobým environmentálnym cieľom vzhľadom na jej významné environmentálne vplyvy. Podávanie správ musí byť založené na hlavných ukazovateľoch a na ďalších príslušných ukazovateľoch environmentálneho správania stanovených v oddiele C.“ V prílohe IV časti C je uvedené, že „každá organizácia tiež každoročne podáva správu o svojom správaní týkajúcom sa špecifickejších environmentálnych aspektov, ako sa určili v environmentálnom vyhlásení, a zohľadňuje sektorové referenčné dokumenty, ak pre príslušné odvetvie existujú, ako sa uvádza v článku 46“.

Pri výbere súboru ukazovateľov na podávanie správ by mali byť zohľadnené ukazovatele navrhnuté v príslušnom sektorovom referenčnom dokumente a ich relevantnosť vzhľadom na významné environmentálne aspekty, ktoré organizácia určila vo svojom environmentálnom preskúmaní. Ukazovatele sa musia brať do úvahy len vtedy, ak sú relevantné pre environmentálne aspekty, ktoré sa v environmentálnom preskúmaní hodnotia ako najvýznamnejšie;

- b) organizácie by v environmentálnom vyhlásení mali uviesť, akým spôsobom sú zohľadnené príslušné najlepšie postupy environmentálneho manažérstva, a ak je to vhodné, referenčné kritériá excelentnosti.

Mali by opísať, ako boli príslušné najlepšie postupy environmentálneho manažérstva a referenčné kritériá excelentnosti (poukazujúce na úroveň environmentálneho správania, ktorú môžu dosiahnuť organizácie dosahujúce najlepšie výsledky z environmentálneho hľadiska) použité na stanovenie opatrení a činností, prípadne na stanovenie priorit s cieľom (ďalej) zlepšiť svoje environmentálne správanie. Vykonávanie najlepších postupov environmentálneho manažérstva či splnenie určených referenčných kritérií excelentnosti však nie sú povinné, lebo dobrovoľný charakter schémy EMAS ponecháva posúdenie uskutočniteľnosti referenčných kritérií a vykonávania najlepších postupov, pokiaľ ide o náklady a prínosy, na samotné organizácie.

Podobne ako ukazovatele environmentálneho manažérstva, relevantnosť a použiteľnosť najlepších postupov environmentálneho manažérstva a referenčných kritérií excelentnosti by organizácie mali posudzovať podľa významných environmentálnych aspektov, ktoré organizácia určila vo svojom environmentálnom preskúmaní, ako aj podľa technických a finančných aspektov.

Prvky sektorových referenčných dokumentov (ukazovatele, najlepšie postupy environmentálneho manažérstva alebo referenčné kritérium excelentnosti), ktoré sa nepovažujú za relevantné, pokiaľ ide o významné environmentálne aspekty, ktoré organizácia určila vo svojom environmentálnom preskúmaní, sa neoznamujú ani neopisujú v environmentálnom vyhlásení.

Účasť v schéme EMAS je nepretržitý proces. To znamená, že vždy, keď organizácia plánuje zlepšiť svoje environmentálne správanie (a skúma svoje environmentálne správanie), nahliadne do sektorového referenčného dokumentu v snahe inšpirovať sa konkrétnymi témami a rozhodnúť sa, ktoré otázky je potrebné ďalej postupne riešiť.

Environmentálni overovatelia EMAS skontrolujú, či a ako organizácia pri vypracúvaní svojho environmentálneho vyhlásenia zohľadnila sektorový referenčný dokument [článok 18 ods. 5 písm. d) nariadenia (ES) č. 1221/2009].

To znamená, že pri výkone auditu budú akreditovaní environmentálni overovatelia od organizácie potrebovať dôkazy o spôsobe výberu a zohľadnenia sektorového referenčného dokumentu v súvislosti s environmentálnym preskúmaním. Nebudú kontrolovať súlad s opísanými referenčnými kritériami excelentnosti, ale budú kontrolovať dôkazy o spôsobe použitia sektorového referenčného dokumentu ako návodu na určenie ukazovateľov a vhodných vlastných dobrovoľných opatrení, ktoré môže organizácia vykonať s cieľom zlepšiť svoje environmentálne správanie.

Vzhľadom na dobrovoľný charakter schémy EMAS a sektorového referenčného dokumentu by organizácie nemali byť neprimerane zaťažené poskytnutím týchto dôkazov. Overovatelia najmä nesmú vyžadovať individuálne odôvodnenie každého z najlepších postupov, sektorových ukazovateľov environmentálneho správania a referenčných kritérií excelentnosti, ktoré sú uvedené v sektorovom referenčnom dokumente a ktoré organizácia vzhľadom na svoje environmentálne preskúmanie nepovažuje za relevantné. Môžu však navrhnúť ďalšie prvky, ktoré by organizácia mala zohľadniť v budúcnosti ako ďalšie dôkazy svojho záväzku neprestajne zlepšovať svoje environmentálne správanie.

Štruktúra sektorového referenčného dokumentu

Tento dokument pozostáva zo štyroch kapitol. V kapitole 1 je uvedený právny základ schémy EMAS a je opísané, ako sa má tento dokument používať, a v kapitole 2 je vymedzený rozsah pôsobnosti tohto sektorového referenčného dokumentu. V kapitole 3 sú stručne opísané rôzne najlepšie postupy environmentálneho manažérstva spolu s informáciami o ich uplatniteľnosti všeobecne, ako aj na úrovni malých a stredných podnikov (MSP). Keď možno uviesť konkrétne ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti pre konkrétny najlepší postup environmentálneho manažérstva, sú tiež uvedené. Niektoré ukazovatele a referenčné kritériá sú relevantné pre viac ako jeden najlepší postup environmentálneho manažérstva, takže sa budú v príslušných prípadoch opakovať.

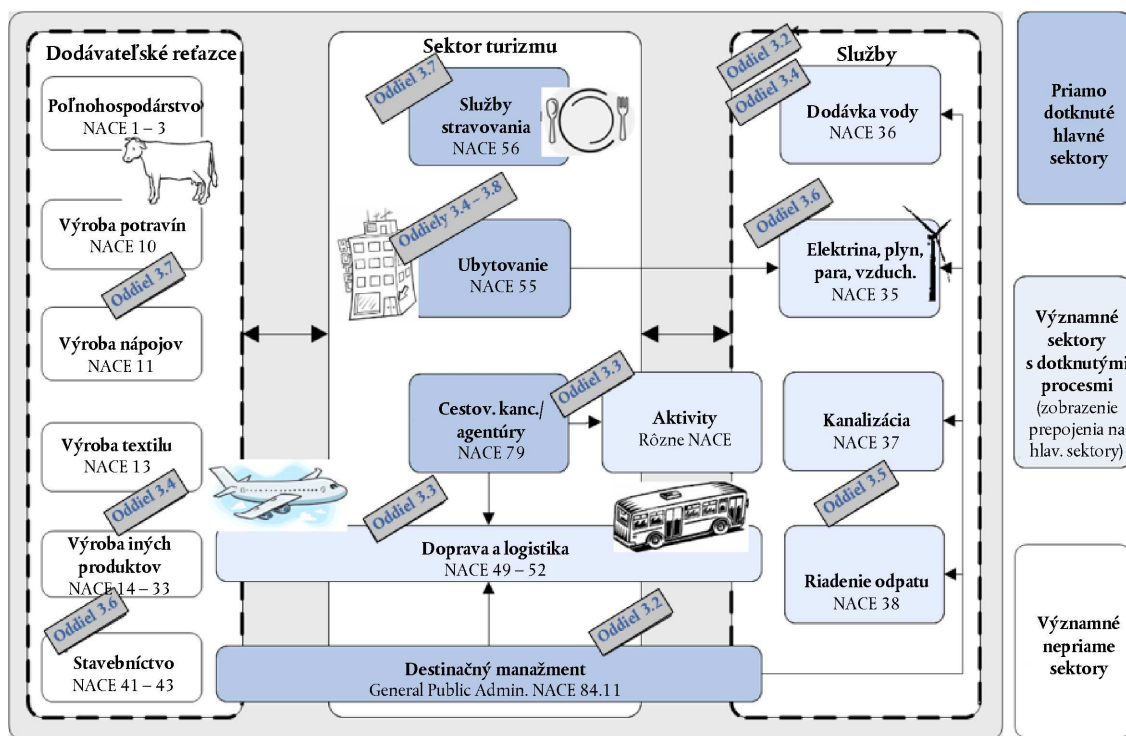
Na záver je v kapitole 4 uvedená prehľadná tabuľka, v ktorej sú uvedené vybrané najvýznamnejšie ukazovatele environmentálneho správania, súvisiace vysvetlenia a príslušné referenčné kritériá excelentnosti.

2. ROZSAH PÔSOBNOSTI

Tento dokument je zameraný na niektoré činnosti špecifikované v sekcii I 55 – 56 *Ubytovacie a stravovacie služby*, sekcii N 79 *Činnosti cestovných agentúr, rezervačné služby cestovných kancelárií a súvisiace činnosti* a sekcii O 84.11 *Všeobecná verejná správa prílohy I k nariadeniu Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1893/2006* ⁽¹⁾ (NACE Rev. 2).

Tento sektorový referenčný dokument pokrýva najmä najlepšie postupy environmentálneho manažérstva v organizáciách, ktoré poskytujú ubytovacie služby, stravovacie a občerstvovacie služby alebo riadia turistické destinácie, alebo poskytujú a rezervujú zázajdy, ubytovanie alebo činnosti pre cestovný ruch (cestovné agentúry a cestovné kancelárie) ⁽²⁾. Spoločnosti poskytujúce ubytovacie služby a kempingové služby pre turistov sa tiež vyzývajú, aby si pozreli príslušné ustanovenia o environmentálnej značke EÚ ⁽³⁾. Manažéri destinácií si môžu pozrieť aj iné iniciatívy EÚ, ktoré podporujú udržateľné riadenie cestovného ruchu, medziiným napríklad Európsky systém ukazovateľov cestovného ruchu (ETIS) ⁽⁴⁾.

Subjekty uvedené vyššie sú prepojené s mnohými inými sektormi, ako je zobrazené v hodnotovom reťazci cestovného ruchu na obrázku. Z hľadiska cestovného ruchu ako produktu sú činnosti, na ktorých sa turista zúčastňuje počas dovolenky, takisto dôležitou súčasťou hodnotového reťazca cestovného ruchu a predstavujú možný environmentálny záujem. V tomto sektorovom referenčnom dokumente sú však uvedené len v rozsahu, v akom ich môžu ovplyvniť manažéri destinácií a cestovné kancelárie.

Prehľad hodnotového reťazca sektora cestovného ruchu.

⁽¹⁾ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1893/2006 z 20. decembra 2006, ktorým sa zavádza štatistická klasifikácia ekonomických činností NACE Revision 2 a ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie Rady (EHS) č. 3037/90 a niektoré nariadenia ES o osobitných oblastiach štatistiky (Ú. v. EÚ L 393, 30.12.2006, s. 1).

⁽²⁾ Tento dokument nie je priamo zameraný na sektor výletných plavieb. Niektoré najlepšie postupy environmentálneho manažérstva, ktoré sú tu opísané, však možno do určitej miery uplatniť aj na výletné plavby.

⁽³⁾ <http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/products-groups-and-criteria.html>.

⁽⁴⁾ ETIS je súbor riadiacich a informačných nástrojov určených na pomoc destináciám pri sledovaní a meraní ich výsledkov v sektore udržateľného cestovného ruchu a ich porovnávaní s vytýčenými cieľmi. Ďalšie informácie sú k dispozícii na stránke: http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators/index_en.htm.

Hlavné environmentálne aspekty a súvisiace environmentálne tlaky vyplývajúce zo služieb cestovného ruchu sú uvedené v nasledujúcej tabuľke. Tieto environmentálne aspekty boli vybrané ako najvýznamnejšie v sektore. Environmentálne aspekty, ktoré majú riadiť konkrétne organizácie, by sa však mali posudzovať individuálne.

**Činnosti organizácií cestovného ruchu (hotely, kempy, reštaurácie a cestovné kancelárie)
a súvisiace environmentálne aspekty a tlaky**

Služba/činnosť	Hlavné environmentálne aspekty	Hlavné environmentálne tlaky
Administratíva	<ul style="list-style-type: none"> — prevádzka kancelárie — prijímanie klientov 	<ul style="list-style-type: none"> — spotreba energie, vody a materiálu (najmä papiera) — vznik komunálneho odpadu (veľké množstvo papiera) a nebezpečného odpadu (napr. tonerové náplne)
Technické služby	<ul style="list-style-type: none"> — výroba horúcej vody a vykurovanie/chladenie — osvetlenie — výťahy — bazény — zelené plochy — regulácia škodcov a hlodavcov — opravy a údržba 	<ul style="list-style-type: none"> — spotreba energie a vody — spotreba rôznych nebezpečných výrobkov — v niektorých prípadoch používanie chladiacich látok CFC a HCFC ⁽¹⁾ — emisie do ovzdušia (látky znečisťujúce ovzdušie, skleníkové plyny) — vznik širokej škály potenciálne nebezpečných druhov odpadov, ako sú prázdne nádoby, ktoré obsahovali chemické látky — vznik odpadových vôd
Reštaurácia/bar	<ul style="list-style-type: none"> — raňajky, večera, obed — nápoje a občerstvenie 	<ul style="list-style-type: none"> — tlaky dodávateľského reťazca (pozri „Nakupovanie“) — spotreba energie, vody a surovín — vznik komunálneho odpadu (najmä potravinového odpadu a odpadu z obalov)
Kuchyňa	<ul style="list-style-type: none"> — konzervácia potravín — príprava potravín — umývanie riadu 	<ul style="list-style-type: none"> — tlaky dodávateľského reťazca (pozri „Nakupovanie“) — značná spotreba energie a vody — vznik komunálneho odpadu (najmä potravinového odpadu a odpadu z obalov) — vznik odpadu z rastlinných olejov — tvorba zápachu
Použitie miestnosti	<ul style="list-style-type: none"> — použitie hosťami — výrobky na použitie hosťami — upratovanie 	<ul style="list-style-type: none"> — spotreba energie, vody a surovín — využívanie širokej škály nebezpečných výrobkov — vznik odpadu z balenia a malého množstva komunálneho odpadu — vznik odpadových vôd
Pranie	<ul style="list-style-type: none"> — pranie a žehlenie odevov hostí — pranie a žehlenie uterákov, posteľnej bielizne atď. 	<ul style="list-style-type: none"> — značná spotreba energie a vody — používanie nebezpečných výrobkov — vznik odpadových vôd

Služba/činnosť	Hlavné environmentálne aspekty	Hlavné environmentálne tlaky
Nakupovanie	<ul style="list-style-type: none"> — výber výrobkov a dodávateľov — skladovanie výrobkov 	<ul style="list-style-type: none"> — tlaky dodávateľského reťazca (využívanie pôdy, zhoršenie alebo zničenie ekosystémov, rušenie voľne žijúcich zvierat, spotreba vody a energie, emisie do ovzdušia – látky znečisťujúce ovzdušie a skleníkové plyny, emisie do vody, vznik odpadu) — vznik odpadu z obalov — únik nebezpečných látok
Činnosti	<ul style="list-style-type: none"> — činnosti vnútri — činnosti vonku 	<ul style="list-style-type: none"> — spotreba energie, vody a surovín — miestne vplyvy na ekosystémy — hluk — vznik komunálneho odpadu — tlaky infraštruktúry (pozri „Výstavba a stavebníctvo“)
Preprava	<ul style="list-style-type: none"> — preprava hostí — preprava zamestnancov — preprava dodávateľmi 	<ul style="list-style-type: none"> — spotreba energie (paliva) — emisie do ovzdušia — tlaky infraštruktúry (pozri „Výstavba a stavebníctvo“)
Doplňkové služby	<ul style="list-style-type: none"> — lekárske služby, supermarket, obchody so suvenírmi, kúpele a wellness, kaderník atď. 	<ul style="list-style-type: none"> — spotreba energie, vody a surovín — vznik komunálneho odpadu a určitých druhov nebezpečného odpadu (napr. sanitárneho odpadu)
Výstavba a stavebníctvo	<ul style="list-style-type: none"> — výstavba nových priestorov alebo budovanie nových služieb — opravy existujúcich priestorov alebo služieb 	<ul style="list-style-type: none"> — využívanie pôdy — zhoršenie alebo zničenie ekosystémov — rušenie voľne žijúcich zvierat — spotreba energie a vody — značná spotreba surovín a nebezpečných výrobkov — značný vznik stavebného odpadu — vznik nebezpečného odpadu

(¹) CFC a HCFC znamenajú chlórfluórový uhľovodík a neplnohalogénovaný chlórfluórový uhľovodík.

Najlepšie postupy environmentálneho manažérstva v tomto sektorovom referenčnom dokumente sú rozdelené takto:

- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na zlepšenie prierezových otázok v odvetví cestovného ruchu,
- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na zlepšenie riadenia destinácií (¹),
- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na zlepšenie činností cestovných kancelárií a cestovných agentúr,
- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na minimalizáciu spotreby vody v ubytovacích zariadeniach,

(¹) Riadenie destinácií je koordinácia všetkých príslušných verejných a súkromných aktérov zvyčajne zo strany verejného orgánu s účasťou alebo bez účasti súkromných investorov zameraná na podporu rozvoja cestovného ruchu v destinácii prijímaním strategických rozhodnutí, vykonávaním opatrení politiky, udržiavaním a podporou kultúrneho a prírodného dedičstva a atrakcií, koordinovaním podujatí/festivalov, zvyšovaním príjmov pre projekty spojené s cestovným ruchom a uľahčením spolupráce medzi podnikmi, zabezpečením infraštruktúry a poskytovania služieb...

- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na minimalizáciu vzniku odpadov z ubytovacích zariadení,
- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na minimalizáciu spotreby energie v ubytovacích zariadeniach,
- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na zlepšenie reštauračných a hotelových kuchýň,
- najlepšie postupy environmentálneho manažérstva na zlepšenie kempov.

Najlepšie postupy environmentálneho manažérstva pokrývajú najdôležitejšie environmentálne aspekty v danom sektore.

3. NAJLEPŠIE POSTUPY ENVIRONMENTÁLNEHO MANAŽÉRSTVA, SEKTOROVÉ UKAZOVATELE ENVIRONMENTÁLNEHO SPRÁVANIA A REFERENČNÉ KRITÉRIÁ EXCELENTNOSTI V SEKTORE TURIZMU

3.1. Prierezové otázky

3.1.1. Vykonávanie systému environmentálneho manažérstva

Najlepším postupom environmentálneho manažérstva je posúdiť najdôležitejšie priame a nepriame environmentálne aspekty súvisiace s organizáciou, uplatňovať príslušné ukazovatele správania a porovnávať s príslušnými referenčnými kritériami excelentnosti.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetkých aktéroch v cestovnom ruchu vrátane manažérov destinácií, cestovných kancelárií, poskytovateľov stravovacích služieb a nápojov, prevádzkovateľov dopravy a poskytovateľov aktivít. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je plne uplatniteľný aj na malé podniky ⁽¹⁾.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i1) Vykonávanie systému environmentálneho manažérstva (áno/nie)	<p>(b1) Používajú sa vhodné ukazovatele na priebežné monitorovanie všetkých relevantných aspektov environmentálneho správania vrátane menej ľahko merateľných a nepriamych aspektov, ako sú napríklad vplyvy na biodiverzitu.</p> <p>(b2) Všetci zamestnanci dostávajú informácie o environmentálnych cieľoch a odbornú prípravu týkajúcu sa príslušných opatrení environmentálneho manažérstva.</p> <p>(b3) Najlepšie postupy environmentálneho manažérstva sa vykonávajú v náležitých prípadoch.</p>

3.1.2. Riadenie dodávateľského reťazca

V rámci najlepšieho postupu environmentálneho manažérstva sa majú kontrolovať dodávateľské reťazce na výroby a služby, ktoré organizácia používa, s cieľom určiť environmentálne problémové oblasti dodávateľského reťazca, pričom sa do úvahy berie celý hodnotový reťazec, a identifikovať príslušné kontrolné body (napr. výber výrobkov, vyhýbanie sa výrobkom, zelené verejné obstarávanie, kritériá na dodávateľov), ktoré možno použiť na minimalizáciu vplyvu na životné prostredie v celom hodnotovom reťazci.

⁽¹⁾ Malý podnik je vymedzený ako podnik, ktorý zamestnáva menej ako 50 osôb a ktorého ročný obrat a/alebo celková ročná súvaha nepresahuje 10 miliónov EUR (odporúčanie Komisie 2003/361/ES).

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetkých aktéroch v cestovnom ruchu vrátane manažérov destinácií, cestovných kancelárií, poskytovateľov stravovacích služieb a nápojov, prevádzkovateľov dopravy a poskytovateľov aktivít. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je plne uplatniteľný aj na malé podniky.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i2) Percentuálny podiel výrobkov a služieb, ktoré sú v súlade s osobitnými environmentálnymi kritériami (%)	<p>(b4) Organizácia uplatňuje myslenie z hľadiska životného cyklu na určenie možnosti zlepšenia všetkých hlavných dodávateľských reťazcov, ktoré sú zamerané na environmentálne problémové oblasti.</p> <p>(b5) ≥ 97 % chemických látok (podľa hmotnosti alebo kúpeného množstva účinnej zložky) používaných v ubytovacích a reštauračných zariadeniach má osvedčenie podľa environmentálnej značky ISO typu I ⁽¹⁾ (alebo možno preukázať, že sú z environmentálneho hľadiska najvhodnejšou dostupnou možnosťou).</p> <p>(b6) ≥ 97 % všetkého dreva, papiera a kartónu, ktoré kupujú ubytovacie zariadenia a reštaurácie, je recyklovaných alebo má environmentálne osvedčenie (má environmentálnu značku, FSC, PEFC).</p>

⁽¹⁾ Medzinárodná organizácia pre normalizáciu ako súčasť súboru environmentálnych noriem ISO 14000 vypracovala podsúbor (ISO 14020) špecifický pre environmentálne označovanie, ktorý zahŕňa tri typy systémov označovania. V tejto súvislosti je environmentálna značka „typu I“ značka, ktorá spĺňa viaceré kritériá vypracované treťou stranou. Príklady sú na úrovni EÚ „environmentálna značka EÚ“ alebo na vnútroštátnej alebo medzinárodnej úrovni „Blaue Engel“, „rakúska ekoznačka“ a „Nordic Swan“.

3.2. Riadenie destinácií**3.2.1. Strategické plány rozvoja destinácií**

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je vytvoriť jednotku alebo organizáciu zodpovednú za strategicky udržateľný rozvoj destinácie, ktorá bude koordinovať príslušné oddelenia a zainteresované strany na vykonávanie osobitných akcií v rámci plánu destinácie.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky destinácie či už prostredníctvom jednotiek v rámci štátnych štruktúr zodpovedných za riadenie destinácií, alebo prostredníctvom verejných/súkromných organizácií na riadenie destinácií. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný aj na malé verejné správy a malé podniky, ktoré sa zaoberajú riadením destinácií.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i3) Vykonávanie plánu udržateľnej destinácie (áno/nie)	(b7) Vykonávanie plánu destinácie, ktorý: i) sa vzťahuje na celú destináciu; ii) zahŕňa koordináciu všetkých príslušných verejných a súkromných aktérov; iii) je zameraný na kľúčové environmentálne problémy v destinácii.

3.2.2. Zachovanie a riadenie biodiverzity

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je monitorovať stav biodiverzity v destinácii a vykonávať opatrenia na ochranu biodiverzity a riadiaci plán na ochranu a zlepšenie celkovej biodiverzity v destinácii napríklad prostredníctvom obmedzenia výstavby a kompenzačných opatrení.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky destinácie. Destinácie s vysokou prírodnou hodnotou by mali zachovávať biodiverzitu a destinácie s malou prírodnou hodnotou by mali prijať opatrenia na zvýšenie biodiverzity. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný aj na malé podniky, ktoré sa zaoberajú riadením destinácie.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i4) Vykonávanie plánu riadenia biodiverzity (áno/nie)	(b8) Minimalizovanie alebo kompenzovanie akejkoľvek biodiverzity vytlačenej rozvojom cestovného ruchu, tak aby biodiverzita na úrovni destinácie ostala zachovaná alebo bola zvýšená v oblastiach s vysokou prírodnou hodnotou a zvýšená v degradovaných oblastiach.
(i5) Hojnosť druhov v oblasti destinácie	
(i6) Chránená oblasť (v hektároch alebo ako percentuálny podiel celkovej plochy destinácie)	

3.2.3. Infraštruktúra a poskytovanie služieb

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je zabezpečiť, aby boli služby spojené so životným prostredím v destinácii, najmä dodávky vody, čistenie odpadových vôd, odpadové hospodárstvo (najmä opatrenia recyklácie) a verejná doprava/riadenie dopravy, dostatočné na pokrytie dopytu počas špičky počas hlavnej turistickej sezóny udržateľným spôsobom.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky destinácie. Týka sa dobrého riadenia verejnými správami všeobecne, ale je mimoriadne významný, keď cestovný ruch vytvára veľký dodatočný a sezónny dopyt po službách. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný aj na malé verejné správy a na malé podniky, ktoré sa zaoberajú riadením destinácie alebo poskytujú služby spojené so životným prostredím požadované v destinácii.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i7) Denná spotreba vody na jedného hosta (l/osobodeň)	(b9) Služby vrátane verejnej dopravy, dodávok vody, čistenia odpadových vôd a recyklácie odpadu sú navrhnuté tak, aby pokryli dopyt počas špičky a zabezpečili udržateľnosť cestovného ruchu v destinácii. (b10) ≥ 95 % odpadovej vody vznikajúcej v destinácii podstúpi minimálne sekundárne čistenie alebo terciárne čistenie na vypustenie do citlivých vôd, a to aj počas špičky turistickej sezóny. (b11) ≥ 95 % tuhého komunálneho odpadu nejde na skládku, ale odosiela sa na recykláciu alebo anaeróbnu digestiu. (b12) Priemerná spotreba vody turistu ≤ 200 l/osobodeň. (b13) Verejná doprava, chôdza a cyklistická doprava predstavujú ≥ 80 % ciest turistov v rámci mestských destinácií.
(i8) Percentuálny podiel odpadovej vody odoslanej na sekundárne alebo terciárne čistenie (%)	
(i9) Percentuálny podiel tuhého komunálneho odpadu odoslaného na recykláciu alebo anaeróbnu digestiu (%)	
(i10) Percentuálny podiel ciest, ktoré turisti v destinácii uskutočnili verejnou dopravou, chôdzou a bicyklom (%)	
(i11) Percentuálny podiel konečnej spotreby energie pokrytej obnoviteľnou energiou vyrobenou na mieste (%)	

3.3. Činnosti cestovných kancelárií a cestovných agentúr**3.3.1. Obmedziť a zmierniť vplyv dopravných operácií na životné prostredie**

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je vykonať „úpravu výberu“ ponúkaných balíkov na zamedzenie zbytočným letom (t. j. letom, ktoré možno efektívne nahradiť pozemnou alebo vodnou dopravou), vybrať vysoko energeticky efektívnych poskytovateľov dopravy (letecké spoločnosti, autobusy/autokary, trajekty, lode, člny) a kompenzovať všetky emisie skleníkových plynov v doprave s použitím osvedčených kompenzačných schém.

Pre spoločnosti, ktoré majú vlastné dopravné operácie, je najlepší postup environmentálneho manažérstva vykonať opatrenia na zvýšenie energetickej efektívnosti pre vozový park (vlastnený alebo dodávaný) vrátane zeleného obstarávania najefektívnejších vozidiel s nízkymi emisiami, vybavenia lietadiel a autokarov/autobusov možnosťami na úsporu energie, ako sú napríklad krídelká, a optimalizovať operácie (napr. maximalizovať vyťaženosť).

Uplatniteľnosť

„Úprava voľby“ cestovných balíkov a zníženie leteckej dopravy sú uplatniteľné na všetky cestovné kancelárie a cestovné agentúry vrátane malých podnikov.

Opatrenia na zlepšenie energetickej efektívnosti dopravy a zníženie jej emisií do ovzdušia sú priamo uplatniteľné na cestovné kancelárie s kontrolou nad vlastnými vozovými parkmi a sú uplatniteľné ako výberové a zadávacie kritériá pre cestovné kancelárie, ktoré zadávajú dopravné služby. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný aj na malé podniky, ale s určitými obmedzeniami, lebo ich stupeň vplyvu na lietadlá je zvyčajne veľmi obmedzený, ale môžu vlastniť/kontrolovať vlastnú pozemnú/vodnú dopravu.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i12) Zamedzenie zbytočným letom (áno/nie)	(b14) Cestovné kancelárie neponúkajú lety pre: i) destinácie vzdialené menej ako 700 km; ii) destinácie vzdialené do 2 000 km na pobyt kratší ako osem dní alebo iii) destinácie vzdialené viac ako 2 000 km na pobyt kratší ako 14 dní.
(i13) Konkrétne emisie skleníkových plynov v doprave (kg CO ₂ /osobokilometer)	
(i14) Percentuálny podiel emisií skleníkových plynov v doprave kompenzovaný osvedčenými uhlíkovými kreditmi (%)	
	(b15) Flotila lietadiel cestovnej kancelárie dosahuje priemernú konkrétnu spotrebu paliva ≤ 2,7 litra na 100 osobokilometrov.
	(b16) Priemerná spotreba paliva autokarovej alebo autobusovej flotily ≤ 0,75 litra na 100 osobokilometrov a minimálne 90 % flotily je v súlade so smernicou EURO 5 alebo jazdí na alternatívne palivové systémy.
	(b17) Emisie skleníkových plynov v doprave zo všetkých predaných balíkov sú automaticky kompenzované investovaním priamo do projektov na zamedzenie emisiám skleníkových plynov alebo kúpou osvedčených uhlíkových kreditov.

3.3.2. Stimulovať environmentálne zlepšovanie poskytovateľov ubytovania

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je vyžadovať alebo podporovať environmentálne osvedčovanie poskytovateľov ubytovania alebo vyžadovať súlad s osobitnými environmentálnymi kritériami, alebo vyžadovať, aby podávali správy o svojom environmentálnom správaní, ktoré možno použiť na vykonanie referenčného porovnávania.

Uplatniteľnosť

Všetky cestovné kancelárie môžu uplatňovať tento najlepší postup environmentálneho manažérstva. Pre menšie cestovné kancelárie môže byť jednoduchšie vyberať dodávateľov na základe environmentálneho osvedčenia tretími stranami a pre veľké cestovné kancelárie je ľahšie uplatňovať vlastné kritériá a/alebo referenčné porovnanie. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je na malé podniky uplatniteľný s určitými obmedzeniami, keďže môže byť ťažké stanoviť kritériá na dodávateľov, ale malé podniky môžu na výber dodávateľov používať existujúce environmentálne osvedčenia (uprednostniť by sa malo osvedčenie overené tretou stranou, ako je napríklad environmentálna značka EÚ).

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i15) Percentuálny podiel poskytovateľov ubytovania (podľa osobonocí alebo predanej hodnoty), ktorí spĺňajú osobitné environmentálne kritériá (%)	(b18) ≥ 90 % poskytovateľov ubytovania podľa predajnej hodnoty alebo prenocovaní spĺňa súbor environmentálnych požiadaviek (prednostne uznaných osvedčením tretou stranou).

3.3.3. Stimulovať zlepšovanie destinácie

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je stimulovať environmentálne zlepšovanie turistických destinácií využitím lepšieho environmentálneho správania miestnych dodávateľských organizácií, organizácií riadiacich destinácie a orgánov a priamym vykonávaním schém na zlepšenie, ako je napríklad obnovenie biotopu v hlavných destináciách.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je priamo uplatniteľný na väčšie cestovné kancelárie. Malé podniky môžu koordinovať opatrenia prostredníctvom klastrov alebo konzorcií, alebo vo verejno-súkromných partnerstvách s miestnymi/regionálnymi orgánmi.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i16) Percentuálny podiel služieb v rámci environmentálneho zlepšovania v destinácii (%)	(b19) Cestovná kancelária stimuluje environmentálne zlepšovanie: i) zlepšením dodávateľského reťazca; ii) ovplyvňovaním riadenia destinácií; iii) priamymi zlepšujúcimi schémami.
(i17) Účasť na projektoch environmentálneho zlepšovania v destinácii (áno/nie)	

3.3.4. Rozvíjať a podporovať vhodné turistické balíky a podporovať udržateľnejšie správanie turistov

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je rozvíjať a podporovať turistické balíky, ktoré vylučujú najviac možností poškodenia životného prostredia a zahŕňajú priekopnícke možnosti ekologickej dopravy, ubytovania a činností. Cestovné kancelárie a cestovné agentúry by okrem toho mali zákazníkom poskytovať informácie o vplyvoch turistických balíkov na životné prostredie a mali by vysielat' ciele a pozitívne a podporujúce správy o udržateľných a zodpovedných opatreniach, ktoré môže zákazník vykonať pri výbere dovolenky a rekreovaní na minimalizáciu svojho vplyvu na životné prostredie.

Uplatniteľnosť

Všetky cestovné kancelárie vrátane malých podnikov môžu vykonávať opatrenia tohto najlepšieho postupu environmentálneho manažérstva.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i18) Percentuálny podiel predaných priekopníckych udržateľných zájazdov (napr. s environmentálnou značkou) (podľa hodnoty) (%)	(b20) Cestovná agentúra podporuje udržateľné turistické balíky v bežných reklamných materiáloch.
	(b21) Priekopnícke udržateľné turistické balíky (napr. rakúska ekoznačka pre balíky cestovných služieb) predstavujú $\geq 10\%$ podielu predaja.
	(b22) Cestovná kancelária využíva účinné marketingové a komunikačné metódy na podporu udržateľnejších rozhodnutí pri výbere turistických balíkov.
	(b23) Cestovná kancelária poskytuje všetkým svojim zákazníkom informácie špecifické pre destináciu na zvýšenie informovanosti s cieľom podporiť udržateľné správanie v destinácii.

3.3.5. Efektívne predajné a kancelárske činnosti

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať využívanie zdrojov, najmä papiera a atramentu, na reklamné a kancelárske činnosti, vyberať environmentálne osvedčené materiály a služby (napr. tlačiarenské služby) a zabezpečiť energetickú ⁽¹⁾ a vodnú efektívnosť vo všetkých kancelárskych a predajných činnostiach.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky cestovné kancelárie.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i19) Spotreba papiera na zákazníka (g/zákazník)	(b24) Tlačený kancelársky a reklamný materiál: i) je obmedzený vždy, keď to je možné; ii) využíva 100 % recyklovaného papiera alebo environmentálne osvedčeného papiera (napr. s environmentálnou značkou, FSC, PEFC); iii) vytlačili ho tlačiarenské služby s environmentálnym osvedčením (napr. EMAS, ISO 14001).
(i20) Environmentálne osvedčenie papiera a tlače (áno/nie)	
(i21) Konkrétne emisie CO ₂ z kancelárskych a predajných činností (kg CO ₂ /zákazník alebo kg CO ₂ /m ² rok)	
(i22) Ročná spotreby vody v kancelárskych budovách na zamestnanca (l/zamestnanec za rok)	
	(b25) Vykonávajú sa plány hospodárenia s energiou a riadenia emisií skleníkových plynov a emisie skleníkových plynov vyplývajúce z predajných a kancelárskych činností sa vykazujú a vyjadrujú v m ² predajného a kancelárskeho priestoru za rok a na zákazníka.
	(b26) Spotreba vody je ≤ 2,0 m ³ na zamestnanca za rok.

3.4. Minimalizovanie spotreby vody v ubytovacích zariadeniach

3.4.1. Monitorovanie, údržba a optimalizácia vodného systému

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je vykonávať audit spotreby vody a monitorovať spotrebu vody v procesoch a oblastiach s najväčšou spotrebou vody (t. j. meranie spotreby) s cieľom identifikovať možnosti zlepšenia efektívnosti a zabezpečiť, aby boli všetky zariadenia udržiavané prostredníctvom vhodnej pravidelnej inšpekcie, a to aj počas upratovania.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení vrátane malých podnikov. Nemusí však byť potrebné inštalovať merače v malých zariadeniach.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i23) Spotreba vody na jednu noc hosťa (l/osobonoc)	(b27) Vykonávanie plánu hospodárenia s vodou špecifického predané miesto, ktorý zahŕňa: i) meranie a referenčné porovnanie všetkých procesov a oblastí s najväčšou spotrebou; ii) pravidelné inšpekcie a údržbu netesných miest vodného systému a zariadení.
	(b28) Celková spotreba vody ≤ 140 l/osobonoc v hoteli s kompletnými službami a ≤ 100 l/osobonoc v zariadení, v ktorom je väčšina kúpeľní spoločných (napr. ubytovne).

⁽¹⁾ Možno to robiť v rámci vykonávania systému hospodárenia s energiou podľa ISO 50001.

3.4.2. Efektívne vodné armatúry v priestoroch pre hostí

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je namontovať efektívne vodné armatúry vrátane úsporných ružíc s malým prietokom a termostatických sprch s malým prietokom, WC s malou spotrebou vody alebo dvojitém splachovaním a suchých pisoárov. Zatiaľ môžu byť v existujúcich zariadeniach namontované perlátory.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení vrátane malých podnikov. Ak bola nedávno vykonaná renovácia, stále sú uplatniteľné opatrenia, ako je napríklad namontovanie perlátorov.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i23) Spotreba vody na jednu noc hosťa (l/osobonoc)	(b29) Spotreba vody a súvisiaca spotreba energie na ohrev vody ≤ 100 l a 3,0 kWh na osobonoc pre kúpeľne v izbe.
(i24) Spotreba energie na ohrev vody (kWh/osobonoc)	(b30) Prietok sprchy ≤ 7 l/min., prietok kúpeľňovej vodovodnej batérie ≤ 6 l/min. (≤ 4 l/min. pre nové batérie), priemerné efektívne spláchnutie záchoda $\leq 4,5$ l, inštalácia suchých pisoárov.
(i25) Prietoky sprch, vodovodných batérií, splachovačov pisoárov a WC (l/min. alebo l/spláchnutie)	

3.4.3. Efektívne upratovanie

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať požiadavky na pranie prostredníctvom zeleného obstarávania posteľnej bielizne a uterákov (z hľadiska veľkosti, hustoty, farby, materiálu) a požiadanim alebo vyzvaním hostí, aby posteľnú bielizeň a uteráky používali opakovane. Najlepší postup je tiež poskytnúť personálu odbornú prípravu o vykonávaní čistenia/upratovania s efektívnym využívaním vody a chemických látok a obstarávať environmentálne osvedčený spotrebný tovar pre spálne a kúpeľne.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení vrátane malých podnikov. Minimalizácia prania prostredníctvom výberu efektívnejších textílií používaných v miestnostiach je všeobecne uplatniteľná, ale uplatniteľnosť minimalizácie prania vyzvaním hostí na opakované používanie je obmedzená pre ubytovacie zariadenia s vysokým percentuálnym podielom hostí na jednu noc.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i26) Objem bielizne na pranie vytvorenej za noc hosťa (kg/osobonoc)	(b31) Najmenej 80 % posteľnej bielizne je zo zmesi bavlny a polyesteru ⁽¹⁾ alebo z ľanu.
(i27) Percentuálny podiel opätovne použitých uterákov a posteľnej bielizne (%)	(b32) Najmenej 80 % spálňových textílií má environmentálnu značku ISO typu I (napr. environmentálnu značku EÚ) alebo je ekologických.
(i28) Spotreba chemických výrobkov na čistenie a umývanie riadu z hľadiska účinných chemických zložiek na noc hosťa (g/osobonoc)	(b33) Spotreba chemických výrobkov na čistenie a umývanie riadu (bez pracích prostriedkov, špeciálnych čistiacich prostriedkov a bazénových chemických látok) ≤ 10 gramov účinných chemických zložiek na osobonoc.
(i29) Percentuálny podiel chemických výrobkov a textílií s environmentálnou značkou ISO typu I (%)	(b34) Zníženie bielizne dosiahnuté opätovným používaním uterákov a posteľnej bielizne najmenej 30 %.
	(b35) Najmenej 80 % (podľa hmotnosti alebo kúpeného množstva účinnej zložky) univerzálnych čistiacich prostriedkov, sanitárnych čistiacich prostriedkov, mydiel a šampónov, ktoré používajú turistické ubytovacie zariadenia, majú environmentálnu značku ISO typu I (napr. environmentálnu značku EÚ).

(1) Posteľná bielizeň vyrobená zo zmesi bavlny a polyesteru má dlhšiu trvanlivosť a vyžaduje si menej energie na pranie ako posteľná bielizeň vyrobená z čistej bavlny.

3.4.4. Optimalizované malé práce činnosti

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je nakupovať práce zariadenia, ktoré čo najefektívnejšie využívajú vodu (a teda energiu), a energeticky čo najefektívnejšie sušičky (napr. sušičky fungujúce na základe tepelného čerpadla) a žehliace stroje, opätovne používať výplachovú vodu a v oblastiach s nedostatkom vody vodu z hlavného prania po mikrofiltrácii. Najlepší postup je zhodnocovať teplo z odpadových vôd a výfukového vzduchu.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky druhy a veľkosti ubytovacích zariadení, ktoré vykonávajú práce činnosti na mieste, vrátane malých podnikov.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i30) Spotreba vody na kg bielizne (l/kg)	(b36) V prípade malých prác činností majú všetky nové domáce práčky energetický štítok EÚ s hodnotením A+++ a komerčné práčky majú priemernú spotrebu vody na pranie ≤ 7 l/kg bielizne.
(i31) Spotreba energie na kg bielizne (kWh/kg)	
(i32) Percentuálny podiel prác prostriedkov s environmentálnou značkou (%)	
	(b37) Celková spotreba energie malých prác procesov na mieste je $\leq 2,0$ kWh/kg textílií pre suché a hotové vyprané výrobky.
	(b38) Najmenej 80 % prác prostriedkov používaných v malých prácach procesoch (podľa hmotnosti alebo kúpeného množstva účinnej zložky) má environmentálnu značku ISO typu I (napr. environmentálnu značku EÚ, Nordic Swan, Blaue Engel).

3.4.5. Optimalizované veľké alebo externé práce činnosti

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je vybrať efektívneho prevádzkovateľa pracovne, ktorý má osvedčenie environmentálnej značky ISO typu I alebo ktorý spĺňa kritériá týchto značiek, alebo zabezpečiť, aby veľké práce činnosti na mieste boli v súlade s týmito kritériami.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na ubytovacie zariadenia s veľkými prácami činnosťami na mieste, ako aj na komerčných prevádzkovateľov prác služieb. Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný aj na iné ubytovacie zariadenia všetkých veľkostí vrátane malých podnikov, pokiaľ sú kritériá uplatniteľné na zelené obstarávanie prác služieb.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i33) Práce služby s environmentálnou značkou (áno/nie)	(b39) Všetky externé práce služby vykonáva dodávateľ, ktorý má environmentálnu značku ISO typu I (napr. Nordic Swan), a všetky interné veľké práce činnosti alebo externé práce činnosti vykonávané poskytovateľmi služieb bez osvedčenia spĺňajú príslušné referenčné kritériá.
(i30) Spotreba vody na kg bielizne (l/kg)	
(i31) Spotreba energie na kg bielizne (kWh/kg)	
(i32) Percentuálny podiel prác prostriedkov s environmentálnou značkou (%)	(b40) Celková spotreba vody za celý cyklus veľkého prania bielizne ≤ 5 l/kg bielizne ubytovacích zariadení a ≤ 9 l/kg bielizne reštauračných zariadení.

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
	(b41) Celková spotreba energie celého procesu pre suché a hotové vyprané výrobky $\leq 0,90$ kWh/kg bielizne ubytovacích zariadení a $\leq 1,45$ kWh/kg bielizne reštauračných zariadení.
	(b42) V prípade veľkých prací činností výlučne používanie pracích prostriedkov na profesionálne použitie v súlade s environmentálnou značkou ISO typu I (napr. environmentálna značka EÚ, Nordic Swan) v primeraných dávkach.

3.4.6. Optimalizované riadenie bazénu

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je optimalizovať frekvenciu a načasovanie preplachu na základe poklesu tlaku, a nie podľa pevných harmonogramov, používanie ozonizácie alebo UV čistenia, starostlivá kontrola dávkovania na minimalizáciu chlórovania a zhodnocovanie tepla z výfukového vzduchu.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na ubytovacie zariadenia s bazénmi na mieste vrátane malých podnikov.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i34) Vykonávanie plánu environmentálneho manažérstva bazénu (áno/nie)	(b43) Vykonávanie plánu na zvýšenie efektívnosti pre bazén a wellness priestory, ktorý zahŕňa: i) referenčné porovnanie konkrétnej spotreby vody, energie a chemických látok v bazéne a wellness priestoroch, vyjadrené na m ² plochy priestorov bazénu a osobonoc; ii) minimalizáciu spotreby chlóru prostredníctvom optimalizovaného dávkovania a používania doplnujúcich dezinfekčných metód, ako je napríklad ozonizácia a UV čistenie.
(i35) Používanie ozonizácie alebo UV čistenia (áno/nie)	

3.4.7. Recyklácia dažďovej vody a úžitkovej vody

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je zaviesť systém zužitkovania úžitkovej vody, ktorý zhodnocuje úžitkovú vodu na použitie vo vnútorných procesoch (napr. splachovanie záchodov) po čistení alebo vo vonkajších procesoch (napr. zavlažovanie), alebo systém zachytávania dažďovej vody, ktorý využíva dažďovú vodu vo vnútorných procesoch.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky ubytovacie zariadenia. Systémy recyklácie vody môžu byť nainštalované počas výstavby alebo väčšej renovácie. Uplatniteľnosť na malé podniky môže byť obmedzená pre vysoké investičné náklady.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i36) Vykonávanie recyklácie úžitkovej vody alebo dažďovej vody (áno/nie)	(b44) Inštalácia systému na recykláciu dažďovej vody na zásobovanie spotreby vnútornej vody a/alebo systému na recykláciu úžitkovej vody na zásobovanie vnútornej alebo vonkajšej spotreby vody.

3.5. Riadenie odpadu a odpadových vôd v ubytovacích zariadeniach

3.5.1. Predchádzanie vzniku odpadu

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je predchádzať vzniku odpadu prostredníctvom ekologického obstarávania výrobkov, posudzovania vplyvov životného cyklu výrobkov – napríklad nepoužívaním vecí na jedno použitie (potraviny, mydlá, šampóny) a nakupovaním čistiacich prostriedkov v koncentrovanej a hromadnej forme – a starostlivého riadenia kupovaných objemov.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení vrátane malých podnikov.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i37) Vznik odpadu na jednu noc hosťa (kg/osobonoc)	(b45) Celkový vznik odpadu (triedeného a netriedeného) $\leq 0,6$ kg na osobonoc.

3.5.2. Triedenie odpadu a odosielanie na recykláciu

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je zabezpečiť zariadenia na separovaný zber odpadu v celom zariadení, zabezpečiť, aby bol jasný postup na triedenie odpadu, a externe zabezpečiť príslušné recyklačné služby minimálne pre sklo, papier a kartón, plasty, kovy a organický odpad.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení vrátane malých podnikov.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i38) Percentuálny podiel odpadu odosielaného na opätovné použitie alebo recykláciu (%)	(b46) Minimálne 84 % odpadu vyjadreného na základe hmotnosti sa odosiela na recykláciu.
(i39) Netriedený odpad vyprodukovaný za noc hosťa (kg/osobonoc)	(b47) Netriedený odpad odoslaný na likvidáciu je $\leq 0,16$ kg na osobonoc.

3.5.3. Čistenie odpadových vôd

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je zriadiť systém na čistenie odpadových vôd na mieste, ktorý čistí odpadové vody aspoň na sekundárnej, najlepšie na terciárnej úrovni a zahŕňa aspoň predbežnú úpravu na oddelenie tuhého odpadu a usadenie tuhých častíc a následné účinné biologické čistenie (napr. v triediacom cyklickom reaktore) na odstránenie vysokého podielu ChSK, BSK, dusíka a fosforu z konečnej výtokovej vody. Kal je upravovaný a zneškodňovaný environmentálne prijateľným spôsobom.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení, ktoré nie sú pripojené na kanalizačnú sieť, vrátane malých podnikov.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i40) Účinnosť odstránenia systému na čistenie odpadových vôd na mieste (napr. % BSK, ChSK)	(b48) Keď nie je možné odosielať vodu na centralizované čistenie, čistenie odpadových vôd na mieste zahŕňa predbežnú úpravu (sito/mreža, vyrovnávanie a sedimentácia), po ktorej nasleduje biologické čistenie s odstránením > 95 % BSK ₅ , > 90 % nitrifikácie a anaeróbna digestia nadmerného kalu (mimo zariadenia).
(i41) Koncentrácia v konečnej výtokovej vode (mg/l) (napr. BSK, ChSK, celkového obsahu dusíka, fosforu)	

3.6. Minimalizácia spotreby energie v bytovacích zariadeniach

3.6.1. Systémy na monitorovanie a riadenie energie

Najlepší postup environmentálneho manažerstva je vykonať energetický audit a monitorovať spotrebu energie v hlavných procesoch a oblastiach so spotrebou energie (napr. meranie) s cieľom identifikovať možnosti zlepšenia efektívnosti a zabezpečiť, aby boli všetky zariadenia udržiavané prostredníctvom vhodných pravidelných inšpekcií ⁽¹⁾.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažerstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti bytovacích zariadení vrátane malých podnikov. Rozsiahle systémy na meranie a riadenie budov nie sú uplatniteľné na malé zariadenia.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i42) Vykonávanie plánu hospodárenia s energiou špecifického pre dané miesto (áno/nie)	(b49) Vykonávanie plánu hospodárenia s energiou špecifického pre dané miesto, ktorý zahŕňa: i) meranie a referenčné porovnanie všetkých procesov s najväčšou spotrebou energie; ii) výpočet a vykazovanie spotreby primárnej energie a emisií CO ₂ spojených s energiou.
(i43) Konkrétna spotreba energie (kWh/m ² rok)	

3.6.2. Zlepšené obalové konštrukcie budovy

V prípade nových budov je najlepším postupom environmentálneho manažerstva zabezpečiť, aby boli v súlade s najvyšším možným energetickým ratingom, ako sú napríklad normy pre pasívne domy (Passive House) alebo nízkoenergetické domy (Minergie P) ⁽²⁾. V prípade existujúcich budov je najlepším postupom environmentálneho manažerstva modernizácia s cieľom minimalizovať energetické požiadavky na vykurovanie a chladenie ⁽³⁾.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažerstva je uplatniteľný na všetky typy bytovacích zariadení počas výstavby alebo väčšej renovácie a počas výberu budovy pre organizácie, ktoré si prenajímajú priestory. Možnosti malých podnikov vykonávať tento najlepší postup environmentálneho manažerstva môžu byť pre vysoké investičné náklady obmedzené v prípade modernizácie existujúcej budovy.

⁽¹⁾ Možno torobiť v rámci vykonávania systému hospodárenia s energiou podľa ISO 50001.

⁽²⁾ Normy Passive House a Minergie P sú dva príklady veľmi ambiciózných stavebných noriem pre budovy, pokiaľ ide o energetickú hospodárnosť. Ich požiadavky sú opísané na webových sídlach: http://www.passiv.de/en/02_informations/02_passive-house-requirements/02_passive-house-requirements.htm a http://www.minergie.ch/minergie_fr.html.

⁽³⁾ Konkrétnejšie najlepšie postupy environmentálneho manažerstva na zlepšenie obalových konštrukcií budov a všeobecnejšie environmentálnej udržateľnosti budov sú opísané v pripravovanom sektorovom referenčnom dokumente EMAS pre sektor stavebníctva.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i43) Konkrétna spotreba energie (kWh/m ² rok)	(b50) Pre existujúce budovy konečná spotreba energie na vykurovanie, ventiláciu a klimatizáciu (HVAC) a ohrev vody ≤ 75 kWh alebo celková konečná spotreba energie ≤ 180 kWh na m ² vykurovaných a chladených priestorov za rok. (b51) V prípade nových budov je menovitá energetická hospodárnosť v súlade s normami Minergie P alebo Passive House alebo rovnocennými normami.

3.6.3. Optimalizované systémy na vykurovanie, vetranie a klimatizáciu (HVAC)

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať spotrebu energie systémov na vykurovanie, vetranie a klimatizáciu namontovaním výrobkov s najvyššou energetickou triedou (v náležitých prípadoch), zónovou reguláciou teploty a riadeným vetraním s rekuperáciou tepla (ideálne riadeným snímačmi CO₂) a energeticky efektívnymi dielmi (napr. ventilátormi s variabilnou rýchlosťou) a optimalizovať systémy na vykurovanie, vetranie a klimatizáciu podľa charakteristík obalovej konštrukcie budovy a zdroja energie.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení vrátane malých podnikov. Úplnú optimalizáciu možno dosiahnuť len počas výstavby alebo väčšej renovácie, ale určité opatrenia možno realizovať kedykoľvek.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i43) Konkrétna spotreba energie (kWh/m ² rok)	(b50) Pre existujúce budovy konečná spotreba energie na vykurovanie, ventiláciu a klimatizáciu (HVAC) a ohrev vody ≤ 75 kWh alebo celková konečná spotreba energie ≤ 180 kWh na m ² vykurovaných a chladených priestorov za rok. (b51) V prípade nových budov je menovitá energetická hospodárnosť v súlade s normami Minergie P alebo Passive House alebo rovnocennými normami.

3.6.4. Efektívne využívanie tepelných čerpadiel a geotermálneho vykurovania/chladenia

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je inštalovať efektívne (napr. výrobky s environmentálnou značkou, s najvyššou energetickou triedou) tepelné čerpadlá na vykurovanie a chladenie alebo ak je to možné, chladenie podzemnou vodou.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky druhy ubytovania. V mestských oblastiach môže byť možné namontovať systémy podzemnej vody len počas výstavby alebo väčšej renovácie budovy. Vzduchové tepelné čerpadlá možno ľahko dodatočne namontovať, ale nemusia byť vhodné pre veľmi studené podnebia. Uplatniteľnosť tohto najlepšieho postupu environmentálneho manažérstva môže byť pre investičné náklady pre malé podniky obmedzená.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i43) Konkrétna spotreba energie (kWh/m ² rok)	(b52) Vodné tepelné čerpadlá a/alebo geotermálne vykurovanie/chladenie sa uprednostňujú pred konvenčnými vykurovacími a chladiacimi systémami, keď to je možné, a tepelné čerpadlá spĺňajú kritériá environmentálnej značky EÚ a najvyšších energetických tried.

3.6.5. Efektívne osvetľovacie a elektrické zariadenia

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je montovať zónové kompaktné žiarivkové a LED osvetlenie primeranej veľkosti s inteligentnou reguláciou založenou na pohybe, prirodzenom svetle a čase. Najlepší postup environmentálneho manažérstva je tiež optimalizovať návrh budovy a usporiadanie interiéru, pokiaľ ide o využívanie prirodzeného svetla, so zreteľom na energetický vplyv rozsiahlych zasklených plôch na vykurovanie a chladenie. Pokiaľ ide o elektrické zariadenia (biela technika a spotrebná elektronika), mali by byť zvolené výrobky s environmentálnou značkou EÚ alebo najvyššími energetickými triedami, kedykoľvek je to možné.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky typy a veľkosti ubytovacích zariadení vrátane malých podnikov. Kompaktné žiarivkové svetelné zdroje a svetelné zdroje LED môžu často priamo nahradiť bežné žiarovky a halogénové svetelné zdroje. Stavebné úpravy na optimalizáciu využívania prirodzeného svetla sú obmedzené na počiatočnú výstavbu a renováciu.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i44) Inštalovaná osvetľovacia kapacita (W/m ²)	(b53) Inštalovaná osvetľovacia kapacita ≤ 10 W/m ²
(i45) Konkrétna spotreba energie osvetlenia (kWh/m ² rok)	(b54) Spotreba elektrickej energie osvetlenia ≤ 25 kWh/m ² vykurovanej a chladenej podlahovej plochy za rok.
(i46) Celková spotreba elektrickej energie (kWh/m ² rok)	(b55) Celková spotreba elektrickej energie ≤ 80 kWh/m ² vykurovanej a chladenej podlahovej plochy za rok.

3.6.6. Obnoviteľné zdroje energie

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je nainštalovať vo vhodných prípadoch zariadenie na výrobu geotermálnej, slnečnej alebo veternej energie na mieste a kupovať elektrickú energiu od naozajstného (t. j. preukázateľne doplňujúceho) dodávateľa elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov.

Uplatniteľnosť

Potenciál využívať určité technológie obnoviteľných zdrojov energie na mieste závisí od faktorov polohy a miesta, ako je klíma, tienenie, priestor k dispozícii atď. Investície do obnoviteľnej energie mimo miesta môže uskutočniť akákoľvek organizácia. Uplatniteľnosť tohto najlepšieho postupu environmentálneho manažérstva môže byť pre malé podniky v prípadoch dlhého času návratnosti obmedzená.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i11) Percentuálny podiel konečnej spotreby energie pokrytý obnoviteľnou energiou vyrobenou na mieste (%)	(b56) Ekvivalent 50 % ročnej spotreby energie ubytovacieho zariadenia pochádza z obnoviteľných zdrojov na mieste alebo z preukázateľne doplňujúcich externých obnoviteľných zdrojov energie.
(i47) Používanie osvedčených kreditov obnoviteľnej energie (áno/nie)	(b57) 100 % elektrickej energie pochádza z vysledovateľných obnoviteľných zdrojov elektrickej energie, ktoré si nezapočítava iná organizácia ani nie sú vo vnútroštátnom priemernom mixe zdrojov elektrickej energie alebo ktoré sú menej ako dva roky staré.

3.7. Reštaurácie a hotelové kuchyne

3.7.1. Zelené obstarávanie potravinových výrobkov a nápojov

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je posúdiť dodávateľské reťazce potravín a nápojov na identifikáciu environmentálnych problémových oblastí a kľúčových kontrolných bodov vrátane výberu environmentálne osvedčených výrobkov a úpravy jedálnych lístkov na vyhnutie sa osobitne škodlivým prísadám (napr. ohrozené druhy rýb a niektoré mimosezónne ovocie) a zabezpečiť rozumné porcie mäsa a mliečnych výrobkov a dostupnosť vegetariánskych možností.

Uplatniteľnosť

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kuchyne. Kuchyne vo vidieckych oblastiach môžu získavať potraviny na mieste. Väčšie kuchyne môžu mať väčší vplyv na dodávateľov. Malé podniky môžu tento najlepší postup environmentálneho manažérstva takisto plne vykonávať.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i48) Percentuálny podiel zložiek s environmentálnym osvedčením (podľa hodnoty) (%)	(b58) Organizácia vie poskytnúť zdokumentované informácie prinajmenšom o krajine pôvodu pre všetky hlavné zložky. (b59) Najmenej 60 % potravín a nápojov podľa nákupnej hodnoty má environmentálne osvedčenie (napr. ekologické).

3.7.2. Nakladanie s organickým odpadom

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať zbytočné plytvanie potravinami starostlivým vypracovaním jedálneho lístka a veľkosťami porcií a zabezpečiť, aby sa všetok organický odpad triedil a odosielal na anaeróbnu digestiu, ak je k dispozícii, alebo prípadne na spaľovanie s energetickým zhodnocovaním alebo lokálne kompostovanie/kompostovanie na mieste.

Uplatniteľnosť

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kuchyne. Uprednostňovaná možnosť recyklácie odpadu, anaeróbná digestia, nemusí byť dostupná v niektorých lokalitách, v takomto prípade sa môže odpad odosielať na kompostovanie alebo spaľovanie so zhodnocovaním energie. Malé podniky môžu tento najlepší postup environmentálneho manažérstva takisto plne vykonávať.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i49) Vznik organického odpadu (kg na hosťa reštaurácie)	(b60) ≥ 95 % organického odpadu sa triedi a nejde na skládky, a keď to je možné, odosiela sa na anaeróbnu digestiu.
(i50) Percentuálny podiel organického odpadu odosielaného na anaeróbnu digestiu, alternatívne energetické zhodnocovanie, kompostovanie na mieste alebo odosielaného na kompostovanie (%)	(b61) Celkový vznik organického odpadu $\leq 0,25$ kg na hosťa reštaurácie a vznik odpadu, ktorému možno zamedziť, $\leq 0,18$ kg na hosťa reštaurácie.

3.7.3. Optimalizované umývanie riadu, čistenie a príprava potravín

Najlepší postup environmentálneho hospodárstva je vybrať energeticky efektívne umývacie zariadenie vrátane striekacích ventilov na kohútik s nízkym prietokom na oplachovanie, efektívnych umývačiek a beztlakových parných zariadení a monitorovať a porovnávať spotrebu vody v kuchynských/reštauračných priestoroch.

Uplatniteľnosť

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kuchyne. Inštalácia efektívnejších umývačiek môže byť ekonomicky uskutočniteľná, len keď sa existujúce umývačky blížia ku koncu svojej životnosti alebo si vyžadujú opravu. Malé podniky môžu tento najlepší postup environmentálneho manažérstva takisto plne vykonávať.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i51) Spotreba kuchynskej vody na hosťa reštaurácie (l/hosť reštaurácie)	(b62) Vykonávanie plánu hospodárenia s vodou v kuchyni, ktorý zahŕňa monitorovanie a vykazovanie celkovej spotreby kuchynskej vody normalizovanej na hosťa reštaurácie a identifikáciu prioritných opatrení na zníženie spotreby vody. (b63) Najmenej 70 % kupovaného množstva chemických čistiacich výrobkov (okrem prípravkov na čistenie pecí) na umývanie riadu a čistenie má environmentálnu značku (napr. environmentálnu značku EÚ).
(i52) Percentuálny podiel čistiacich chemických látok na umývanie riadu a čistenie kuchyne s environmentálnou značkou (%)	
(i53) Zelené obstarávanie efektívneho kuchynského zariadenia (áno/nie)	

3.7.4. Optimalizované varenie, vetranie a chladenie

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je vybrať efektívne varné zariadenia vrátane indukčného varného panelu alebo plynových varných panelov so snímačom hrncov, efektívne chladiace zariadenia, ktoré využívajú prírodné chladiace látky, ako je napríklad čpavok alebo oxid uhličitý, a regulovať vetranie podľa potreby.

Uplatniteľnosť

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kuchyne. Inštalácia efektívnejšieho varného a chladiaceho zariadenia môže byť ekonomicky uskutočniteľná, len keď sa existujúce zariadenie blíži ku koncu svojej životnosti. Malé podniky môžu tento najlepší postup environmentálneho manažérstva takisto plne vykonávať.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i54) Konkrétna spotreba energie na hosťa reštaurácie (kWh/hosť reštaurácie)	(b64) Vykonávanie plánu na hospodárenie s energiou v kuchyni, ktorý zahŕňa monitorovanie a vykazovanie celkovej spotreby energie v kuchyni normalizovanej na hosťa reštaurácie a identifikáciu prioritných opatrení na zníženie spotreby energie.

3.8. Kempy**3.8.1. Environmentálne vzdelávanie hostí**

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je poskytnúť hosťom interaktívne vzdelávanie na mieste o otázkach životného prostredia vrátane kurzov, turistických chodníkov alebo poskytnúť im zariadenia, ako je napríklad nízkoúhlíková doprava (bicykle, elektrické bicykle).

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kempy a iné typy ubytovania (najmä vidiecke). Uplatniteľnosť tohto najlepšieho postupu environmentálneho manažérstva môže byť pre malé podniky s malými zdrojmi obmedzená.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i55) Environmentálne informácie/vzdelávanie dostupné pre hostí (áno/nie)	(b65) Ubytovacie zariadenie podporuje a umožňuje environmentálne zodpovedné správanie a činnosti a poskytuje environmentálne vzdelávanie pre hostí počas činností a kurzov na mieste.
(i56) Nízkouhlíkové dopravné prostriedky (napr. bicykle) sú k dispozícii pre hostí (áno/nie)	

3.8.2. Environmentálne manažérstvo vonkajších oblastí

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je maximalizovať biodiverzitu na mieste výsadbou pôvodných druhov a zriadením zelených alebo hnedých striech a stien. Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať spotrebu vody na zavlažovanie a využívanie úžitkovej vody alebo dažďovej vody. Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať svetelné znečistenie vznikajúce z vonkajšieho osvetlenia (napr. používaním správne naklonených nízkotlakových sodíkových výbojok) a znížiť hluk z vonkajších podujatí inštaláciou zvukových bariér a presadzovaním prísneho nočného pokoja pre tieto udalosti.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kempy a ostatné typy ubytovania (najmä vidieckeho) vrátane malých podnikov.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i4) Vykonávanie plánu riadenia biodiverzity (áno/nie)	(b66) Zachovanie alebo zvýšenie biodiverzity na mieste výsadbou pôvodných druhov, vytvorením útulkov pre miestne druhy zvierat a zriadením zelených alebo hnedých striech, keď to je možné, a minimalizovaním chemických vstupov, svetelného znečistenia a hluku.
	(b67) Minimalizovanie svetelného znečistenia a rušenia voľne žijúcich zvierat nainštalovaním vhodne naklonených efektívnych vonkajších svetelných zdrojov s časovou reguláciou alebo snímačmi, ktoré neprodukujú žiadne svetlo dohora.
	(b68) Minimalizovanie spotreby vody výsadbou pôvodných druhov a mulčovaním a zriadením regulovaných zavlažovacích systémov napájaných úžitkovou vodou, keď je to možné.

3.8.3. Energetická efektívnosť kempov a inštalácia obnoviteľnej energie

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať spotrebu energie na ohrev vody, vykurovanie, vetranie a klimatizáciu a na osvetlenie inštalovaním armatúr s malým prietokom, dobrou izoláciou budov a osvetlením so žiarivkami alebo LED a tiež inštalovať kapacitu na výrobu obnoviteľnej energie na mieste (napr. solárne zariadenie na ohrev vody). Teplo možno ďalej pomocou tepelného čerpadla zhodnocovať z úžitkovej vody umyvárne.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kempy. Zavedenie špecifických technológií v oblasti energie z obnoviteľných zdrojov závisí od konkrétnych charakteristík miesta. Malé podniky môžu plne vykonávať tento najlepší postup environmentálneho manažérstva.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritériá excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritériá excelentnosti
(i57) Konkrétna spotreba energie na noc hosťa (kWh/osobonoc)	(b69) Konkrétna celková spotreba energie (bez obnoviteľnej energie vyrobenej na mieste) je $\leq 2,0$ kWh na osobonoc.
(i11) Percentuálny podiel konečnej spotreby energie pokrytý obnoviteľnou energiou vyrobenou na mieste (%)	(b70) 100 % elektrickej energie pochádza z obnoviteľných zdrojov elektriny, ktoré si nezapočítava iná organizácia, ktoré nie sú vo vnútroštátnom priemernom mixe výroby elektrickej energie alebo ktoré sú menej ako dva roky staré.
(i47) Používanie osvedčených kreditov obnoviteľnej energie (áno/nie)	

3.8.4. Efektívnosť vody v kempoch

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať spotrebu vody nainštalovaním kohútikov a sprích s malým prietokom, časovou reguláciou sprích, WC s malou spotrebou vody alebo dvojitým splachovaním a suchých pisoárov.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kempy. Malé podniky môžu plne vykonávať tento najlepší postup environmentálneho manažérstva.

Súvisiace ukazovatele environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovatele environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i23) Spotreba vody na jednu noc hosťa (l/osobonoc)	(b71) Celková spotreba vody ≤ 94 litrov na osobonoc v štvorhviezdičkových alebo päťhviezdičkových kempoch s kompletnými službami a spotreba vody ≤ 58 litrov na osobonoc vo všetkých ostatných kempoch.
(i25) Prietoky sprích, kúpeľňových kohútikov, pisoárov a záchodových splachovačov (l/min. alebo l/spláchnutie)	

3.8.5. Minimalizácia odpadu v kempoch

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je minimalizovať vznik odpadu prostredníctvom predchádzania vzniku odpadu poskytnutím vhodných zariadení na triedenie odpadu na mieste a externou recykláciou odpadu.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva je uplatniteľný na všetky kempy. Priestor na predchádzanie vzniku odpadu je menší ako v prípade ostatných typov ubytovania, lebo väčšina odpadu pochádza z nákupov hostí. Malé podniky môžu plne vykonávať tento najlepší postup environmentálneho manažérstva.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i39) Netriedený odpad vyprodukovaný za noc hosťa (kg/osobonoc)	(b72) Celkový zvyškový odpad odoslaný na likvidáciu $\leq 0,2$ kg na osobonoc.

3.8.6. Prírodné bazény

Najlepší postup environmentálneho manažérstva je zriadiť prírodný bazén alebo premeniť existujúci bazén na prírodný bazén.

Uplatniteľnosť

Tento najlepší postup environmentálneho manažérstva možno vykonávať vo všetkých kempoch a iných typoch ubytovania (najmä vidieckych). Malé podniky môžu plne vykonávať tento najlepší postup environmentálneho manažérstva.

Súvisiaci ukazovateľ environmentálneho správania a referenčné kritérium excelentnosti

Ukazovateľ environmentálneho správania	Referenčné kritérium excelentnosti
(i58) Zriadenie prírodného bazéna (áno/nie)	(b73) Bazén na mieste má rastlinný filtračný systém na čistenie vody na požadovanú úroveň hygieny.

4. ODPORÚČANÉ SEKTOROVÉ HLAVNÉ UKAZOVATELE ENVIRONMENTÁLNEHO SPRÁVANIA

V nasledujúcej tabuľke je uvedený výber hlavných ukazovateľov environmentálneho správania pre organizácie v sektore cestovného ruchu. Tieto ukazovatele predstavujú podsúbor všetkých ukazovateľov uvedených v kapitole 3. Tabuľka je rozdelená na šesť častí, v prvej sú uvedené ukazovatele, ktoré sa vzťahujú na všetkých aktérov v sektore (prierezové), ďalšie časti sú rozdelené podľa hlavných aktérov uvedených v tomto sektorovom referenčnom dokumente (manažéri destinácie, cestovné kancelárie a cestovné agentúry, ubytovacie zariadenia, reštaurácie a hotelové kuchyne a kempy).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
PRIEREZOVÉ					
1. Vykonávanie systému environmentálneho manažérstva	(áno/nie)	Ukazovateľ uvádza, či organizácia vykonáva systém environmentálneho manažérstva. Tento ukazovateľ môžu používať všetky zainteresované subjekty v sektore cestovného ruchu (t. j. manažéri destinácií, cestovné kancelárie, poskytovatelia ubytovania a stravovacích služieb, prevádzkovatelia dopravy a poskytovatelia aktivít).	podľa zariadenia (možno agregovať na úrovni organizácie)	všetky	Vhodné ukazovatele sa používajú na priebežné monitorovanie všetkých relevantných aspektov environmentálneho správania vrátane menej ľahko merateľných a nepriamych aspektov, ako sú napríklad vplyvy na biodiverzitu (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.1.1). Všetci zamestnanci dostávajú informácie o environmentálnych cieľoch a odbornú prípravu týkajúcu sa príslušných opatrení environmentálneho manažérstva (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.1.1). Najlepšie postupy environmentálneho manažérstva sa vykonávajú podľa potreby (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.1.1).
2. Percentuálny podiel výrobkov a služieb, ktoré spĺňajú osobitné environmentálne kritériá	%	Tento ukazovateľ sa týka posúdenia dodávateľského reťazca na základe výberu výrobkov/služieb, ktoré spĺňajú špecifické environmentálne kritériá a osvedčenia (napr. environmentálnu značku EÚ).	podľa zariadenia (možno agregovať na úrovni organizácie)	všetky	Organizácia uplatňuje myslenie z hľadiska životného cyklu na určenie možností zlepšenia pre všetky hlavné dodávateľské reťazce, ktoré majú vplyv na environmentálne problémové oblasti (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.1.2). ≥ 97 % chemických látok (podľa hmotnosti alebo kúpeného množstva účinnej zložky) používaných v ubytovacích a reštauračných priestoroch má osvedčenie environmentálnej značky ISO typu I (alebo možno dokázať, že predstavujú environmentálne najvhodnejšiu dostupnú možnosť) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.1.2). ≥ 97 % všetkého dreva, papiera a kartónu, ktoré kupujú ubytovacie zariadenia a reštaurácie, je recyklovaných alebo má environmentálne osvedčenie (má environmentálnu značku, FSC, PEFC) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.1.2).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
MANAŽÉRI DESTINÁCIE					
1. Vykonávanie plánu udržateľnej destinácie	(áno/nie)	Ukazovateľ uvádza, či manažéri destinácie vykonávajú plán udržateľnej destinácie, ktorý je zameraný na hlavné environmentálne problémy v destinácii, či sa vzťahuje na celú oblasť destinácie a koordinuje všetky príslušné zúčastnené strany.	destinácia	všetky	Vykonávanie plánu destinácie, ktorý: i) sa vzťahuje na celú oblasť destinácie; ii) zahŕňa koordináciu všetkých príslušných verejných a súkromných aktérov; iii) je zameraný na kľúčové environmentálne problémy v destinácii (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.1).
2. Vykonávanie plánu riadenia biodiverzity	(áno/nie)	Tento ukazovateľ sa týka vykonávania plánu riadenia biodiverzity v destinácii.	destinácia	biodiverzita	Minimalizovať a kompenzovať akékoľvek vytlačenie biodiverzity rozvojom cestovného ruchu tak, aby biodiverzita ostala zachovaná alebo bola zvýšená v oblastiach s vysokou prírodnou hodnotou a bola zvýšená v degradovaných oblastiach (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.2).
3. Denná spotreba vody na hosťa	l/osobodeň	Množstvo vody použitej v priemere každým hosťom v destinácii.	destinácia	voda	Priemerná spotreba vody turistu ≤ 200 litrov na osobodeň (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.3).
4. Percentuálny podiel odpadových vôd odoslaných na sekundárne alebo terciárne čistenie	%	Percentuálny podiel odpadových vôd vytvorených v destinácii, ktoré prejdú sekundárnym alebo terciárnym čistením počas hlavnej turistickej sezóny.	destinácia	voda	Služby vrátane verejnej dopravy, dodávok vody, čistenia odpadových vôd a recyklácie odpadu sú navrhnuté tak, aby zvládli dopyt počas špičky a zabezpečili udržateľnosť cestovného ruchu v destinácii (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.3). ≥ 95 % odpadových vôd vytvorených v destinácii prejde minimálne sekundárnym čistením alebo terciárnym čistením na vypustenie do citlivej prijímajúcej vody, a to aj počas špičky turistickej sezóny (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.3).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
5. Percentuálny podiel tuhého komunálneho odpadu odoslaného na recykláciu alebo anaeróbnú digestciu	%	Percentuálny podiel tuhého komunálneho odpadu zhromaždeného v destinácii, ktorý je odoslaný na recykláciu alebo anaeróbnú digestciu.	destinácia	odpad	≥ 95 % tuhého komunálneho odpadu nejde na skládku, ale sa odosiela na recykláciu alebo anaeróbnú digestciu (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.3).
6. Percentuálny podiel ciest, ktoré turisti v destinácii uskutočnili verejnou dopravou, chôdzou alebo na bicykli	%	Percentuálny podiel ciest, ktoré turisti v destinácii uskutočnili verejnou dopravou, chôdzou alebo na bicykli.	destinácia	emisie	Služby vrátane verejnej dopravy, dodávok vody, čistenia odpadových vôd a recyklácie odpadu sú navrhnuté tak, aby zvládli dopyt počas špičky a zabezpečili udržateľnosť cestovného ruchu v destinácii (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.3). Verejná doprava, chôdza a bicyklovanie predstavujú ≥ 80 % ciest, ktoré turisti uskutočnili v mestských destináciách (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.3).
7. Percentuálny podiel konečnej spotreby energie z obnoviteľnej energie vyrábanej na mieste	%	Pomer medzi obnoviteľnou energiou vyrobenou na mieste v destinácii a celkovým energetickým dopytom destinácie z hľadiska konečnej energie.	destinácia	emisie	— (Najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.2.3.)

CESTOVNÉ KANCELÁRIE A CESTOVNÉ AGENTÚRY

1. Konkrétne emisie skleníkových plynov z dopravy	kg CO ₂ /osobokilometer	Spotreba paliva/energie lietadiel, autobusov, autokarov a vlakov pod kontrolou cestovných kancelárií sa monitoruje a od externých poskytovateľov dopravných služieb sa vyžadujú údaje.	organizácia flotila lietadiel/vozový park	energetická efektívnosť materiálová efektívnosť emisie	Cestovné kancelárie neponúkajú lety do: i) destinácií vzdialených menej ako 700 km; ii) destinácií vzdialených do 2 000 km na pobyt kratší ako osem dní alebo iii) destinácií vzdialených viac ako 2 000 km na pobyt kratší ako 14 dní (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.1). Flotila lietadiel cestovnej kancelárie dosahuje priemernú konkrétnu spotrebu paliva ≤ 2,7 litra na 100 osobokilometrov (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.1).
---	------------------------------------	--	---	--	--

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
					Priemerná spotreba paliva flotily autokarov alebo autobusov $\leq 0,75$ litra na 100 osobokilometrov a najmenej 90 % flotily je v súlade so smernicou EURO 5 alebo je poháňaných alternatívnymi palivovými systémami (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.1).
2. Percentuálny podiel emisií skleníkových plynov z dopravy kompenzovaný osvedčenými uhlíkovými kreditmi	%	Percentuálny podiel emisií CO ₂ kompenzovaný kúpenými osvedčenými uhlíkovými kreditmi. V prípade kompenzácie emisií v letectve by mal byť použitý príslušný index radiačnej účinnosti (tzv. radiative forcing).	organizácia flotila lietadiel/vozový park	energetická efektívnosť materiálová efektívnosť emisie	Emisie skleníkových plynov z dopravy všetkých predaných balíkov sú automaticky kompenzované priamym investovaním do projektov zameraných na zamedzenie emisiám skleníkových plynov alebo kúpou osvedčených uhlíkových kreditov (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.1).
3. Percentuálny podiel poskytovateľov ubytovania (podľa osobonocí alebo predanej hodnoty), ktorí spĺňajú osobitné environmentálne kritériá	%	Týmto ukazovateľom sa posudzujú environmentálne normy osvedčené tretími stranami (napr. environmentálna značka EÚ, Nordic Swan), ako aj dodržiavanie stanovených súborov požiadaviek.	organizácia	všetky	≥ 90 % poskytovateľov ubytovania, podľa hodnoty predaja alebo prenocovaní, dodržiava súbor environmentálnych požiadaviek (prednostne uznané osvedčením tretími stranami) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.2).
4. Percentuálny podiel služieb v rámci environmentálneho zlepšovania v destinácii	%	Tento ukazovateľ sa vzťahuje na percentuálny podiel služieb, ktorými cestovná kancelária prispieva k zlepšovaniu v každej z hlavných destinácií.	destinácia a organizácia	všetky	Cestovná kancelária stimuluje environmentálne zlepšovanie: i) zlepšením dodávateľského reťazca; ii) ovplyvňovaním riadenia destinácií; iii) priamymi zlepšujúcimi schémami (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.3).
5. Percentuálny podiel predaných (podľa hodnoty) priekopníckych udržateľných zájazdov (napr. s environmentálnou značkou)	%	Percentuálny podiel priekopníckych udržateľných zájazdov (napr. rakúska ekoznačka pre balíky cestovných služieb) z celkového počtu zájazdov, ktoré cestovná kancelária predala.	organizácia	všetky	Cestovná kancelária propaguje udržateľné turistické balíky v bežných reklamných materiáloch (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.4). Priekopnícke udržateľné turistické balíky (napr. rakúska ekoznačka pre balíky cestovných služieb) predstavujú podiel predaja ≥ 10 % (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.4).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
					<p>Cestovná agentúra využíva účinné marketingové a komunikačné metódy na podporu udržateľnejších volieb pri výbere turistických balíkov (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.4).</p> <p>Cestovná kancelária poskytuje všetkým svojim zákazníkom informácie špecifické pre destináciu a na zvýšenie informovanosti s cieľom podporiť udržateľné správanie v destinácii (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.4).</p>
6. Spotreba papiera na zákazníka	g/zákazník	Množstvo spotrebovaného papiera na zákazníka.	organizácia	materiálová efektívnosť odpad emisie	Tlačený kancelársky a reklamný materiál: i) je obmedzený vždy, keď to je možné; ii) využíva 100 % recyklovaného papiera alebo environmentálne osvedčeného papiera (napr. s environmentálnou značkou, FSC, PEFC); iii) vytlačili tlačiarenské služby s environmentálnym osvedčením (napr. EMAS, ISO 14001) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.5).
7. Environmentálne osvedčenie papiera a tlače	(áno/nie)	Tento ukazovateľ uvádza, či má použitý papier environmentálne osvedčenie (napr. environmentálnu značku EÚ, FSC) a či bol vytlačený tlačiarenskými službami s environmentálnym osvedčením.	organizácia	materiálová efektívnosť odpad	Tlačený kancelársky a reklamný materiál: i) je obmedzený vždy, keď to je možné; ii) využíva 100 % recyklovaného papiera alebo environmentálne osvedčeného papiera (napr. s environmentálnou značkou, FSC, PEFC); iii) vytlačili tlačiarenské služby s environmentálnym osvedčením (napr. EMAS, ISO 14001) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.5).
8. Konkrétne emisie CO ₂ z kancelárskych a predajných činností	kg CO ₂ /zákazník kg CO ₂ /m ² rok	Týmto ukazovateľom sa meria množstvo CO ₂ pochádzajúceho z predajných a kancelárskych činností. Môže byť vyjadrený ako emisie na zákazníka alebo emisie na predajnú a kancelársku plochu a rok.	organizácia	emisie	Vykonávajú sa plány hospodárenia s energiou a riadenia emisií skleníkových plynov a emisie skleníkových plynov vyplývajúce z predajných a kancelárskych činností sa vykazujú a vyjadrujú v m ² predajného a kancelárskeho priestoru za rok a na zákazníka (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.5).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
9. Ročná spotreba vody v kancelárskych budovách na zamestnanca	l/zamestnanec-rok	Tento ukazovateľ sa týka ročnej spotreby vody v kancelárskych budovách vydelenej počtom zamestnancov pracujúcich v týchto budovách.	organizácia	voda	Spotreba vody $\leq 2,0$ m ³ na zamestnanca za rok (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.3.5).

UBYTOVACIE ZARIADENIA

1. Spotreba vody na jednu osobonoc	l/osobonoc	Spotreba vody sa v ubytovacích zariadeniach meria za jeden rok a normalizuje sa na počet osobonocí. Spotreba vody pre veľké bazény alebo reštaurácie, ktoré poskytujú veľký podiel služieb iným osobám ako hosťom, môže byť vylúčená z ukazovateľa pre referenčné porovnanie ubytovacích zariadení.	hotel alebo ekvivalent (možno agregovať na úrovni organizácie) meranie v ubytovacích zariadeniach	voda	Vykonávanie plánu hospodárenia s vodou špecifického pre dané miesto, ktorý zahŕňa: i) meranie a referenčné porovnanie všetkých procesov a oblastí s najväčšou spotrebou vody; ii) pravidelné inšpekcie a údržbu netesných miest vodného systému a zariadení (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.1). Celková spotreba vody ≤ 140 l/osobonoc v hoteloch s kompletnými službami a ≤ 100 l/osobonoc v ubytovacom zariadení, v ktorom väčšinu kúpeľní využívajú spoločne viaceré izby (napr. ubytovne) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.1).
2. Množstvo bielizne vytvorenej za osobonoc	kg bielizne/osobonoc	Celkové množstvo bielizne vytvorenej za osobonoc. Tento ukazovateľ je ovplyvnený mierou opätovného používania, množstvom, veľkosťou a hustotou textílií.	zariadenie	voda energetická efektívnosť	Zníženie bielizne na pranie dosiahnuté prostredníctvom opätovného používania uterákov a posteľnej bielizne minimálne o 30 % (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.3).
3. Spotreba chemických výrobkov na čistenie a umývanie riadu z hľadiska účinných chemických zložiek na osobonoc	g/osobonoc	Tento ukazovateľ zahŕňa všetky chemické výrobky na čistenie a umývanie riadu (okrem pracích prostriedkov, špeciálnych čistiacich prostriedkov a chemických látok do bazéna). Vykazovaná hodnota je vo forme účinných chemických zložiek.	zariadenie	odpad	Spotreba chemických výrobkov na čistenie a umývanie riadu (bez pracích prostriedkov, špeciálnych čistiacich prostriedkov a chemických prostriedkov pre bazény) ≤ 10 gramov účinných chemických zložiek na osobonoc (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.3).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
4. Percentuálny podiel chemických látok a textílií s environmentálnou značkou ISO typu I	%	Percentuálny podiel chemických látok (na upratovanie, mydlá, šampóny atď.) a používaných textílií s environmentálnou značkou ISO typu I.	zariadenie	odpad	Najmenej 80 % (podľa hmotnosti alebo kúpeného množstva účinnej zložky) univerzálnych čistiacich prostriedkov, sanitárnych čistiacich prostriedkov, mydiel a šampónov, ktoré používajú turistické ubytovacie zariadenia, má environmentálnu značku ISO typu I (napr. environmentálnu značku EÚ). (Najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.3)
5. Spotreba vody na kg bielizne	l/kg bielizne	Týmto ukazovateľom sa meria spotreba vody pre celý prací cyklus na kg bielizne.	bielizeň používaná v ubytovacom zariadení	voda	V prípade malých pracovní majú všetky nové domáce práčky energetický štítok EÚ s ratingom A+++ a komerčné práčky majú priemernú spotrebu vody ≤ 7 l/kg bielizne. Celková spotreba vody za celý prací cyklus veľkých prací činností ≤ 5 l/kg textilu pre bielizeň ubytovacieho zariadenia a ≤ 9 l/kg textilu pre bielizeň reštaurácie (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.5).
6. Spotreba energie na kg bielizne	kWh/kg bielizne	Týmto ukazovateľom sa meria spotreba energie za celý prací cyklus na kg bielizne.	bielizeň používaná v ubytovacom zariadení	energetická efektívnosť	Celková spotreba energie malých prací procesov na mieste ≤ 2,0 kWh/kg textilu suchých a hotových vypraných výrobkov (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.4). Celková spotreba energie na suché a hotové veľké vyprané výrobky ≤ 0,90 kWh/kg textilu bielizne ubytovacieho zariadenia a ≤ 1,45 kWh/kg textilu bielizne reštaurácie (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.5).
7. Percentuálny podiel prací prostriedkov s environmentálnou značkou	%	Percentuálny podiel prací prostriedkov používaných v prací činnostiach s environmentálnou značkou.	bielizeň používaná v ubytovacom zariadení	odpad	Najmenej 80 % prací prostriedkov používaných v malých prací činnostiach (podľa hmotnosti alebo kúpeného množstva účinnej zložky) má environmentálnu značku ISO typu I (napr. Blaue Engel, Nordic Swan, environmentálnu značku EÚ) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.4).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
					V prípade rozsiahlych prácich činností výlučne používanie prácich prostriedkov na profesionálne použitie, ktoré sú v súlade s environmentálnou značkou ISO typu I (napr. environmentálna značka EÚ, Nordic Swan), používaných v primeraných dávkach (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.5).
8. Služby pracovní s environmentálnou značkou	(áno/nie)	Tento ukazovateľ sa týka externých poskytovateľov služieb pracovní, ktoré sú v súlade s environmentálnou značkou ISO typu I.	poskytovateľ služieb pracovní, ktoré využíva ubytovacie zariadenie	voda energetická efektívnosť	Všetky externé poskytované práce služby vykonáva poskytovateľ, ktorý má environmentálnu značku ISO typu I (napr. Nordic Swan), a všetky interné veľké práce činnosti alebo práce činnosti externé dodávané poskytovateľmi služieb bez osvedčenia spĺňajú príslušné referenčné kritériá (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.5).
9. Vykonávanie plánu environmentálneho manažérstva bazénu	(áno/nie)	Vykonávanie plánu environmentálneho manažérstva bazénu, ktorý zahŕňa monitorovanie vody, energie a chemických látok.	zariadenie	Voda energetická efektívnosť materiálová efektívnosť	Vykonávanie plánu na zvýšenie efektívnosti pre bazén a wellness priestory, ktorý zahŕňa: i) referenčné porovnávanie konkrétnej spotreby vody, energie a chemických látok v bazéne a wellness priestoroch, vyjadrené na m ² plochy priestorov bazénu a osobonoc; ii) minimalizáciu spotreby chlóru prostredníctvom optimalizovaného dávkovania a používania doplnujúcich dezinfekčných metód, ako je napríklad ozonizácia a UV čistenie (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.6).
10. Vykonávanie recyklácie dažďovej vody alebo úžitkovej vody	(áno/nie)	Tento ukazovateľ uvádza, či je zriadený alebo sa používa systém, ktorý využíva úžitkovú vodu na vnútorné alebo vonkajšie účely (napr. zavlažovanie) alebo využíva dažďovú vodu na vnútorné účely (napr. splachovanie záchodov).	zariadenie na úrovni organizácie: % priestorov	voda	Zriadenie systému na recykláciu dažďovej vody, ktorý dodáva vodu na vnútorné použitie, a/alebo systému na recykláciu úžitkovej vody, ktorý dodáva vodu na vnútorné alebo vonkajšie účely (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.4.7).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
11. Vznik odpadu na jednu osobonoc	kg/osobonoc	Tento ukazovateľ sa týka celkového vzniku odpadov (triedeného a netriedeného). Účelom je posúdiť efektívnosť opatrení na predchádzanie vzniku odpadu (napr. opätovné používanie).	najmenej hotel alebo ekvivalent (možno agregovať na úrovni organizácie) zdrojová oblasť (napr. kuchyňa, upratovanie)	odpad materiálová efektívnosť	Celkový vznik odpadu (triedeného a netriedeného) $\leq 0,6$ kg na osobonoc (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.5.1).
12. Percentuálny podiel odpadu odoslaného na recykláciu	%	Tento ukazovateľ vyjadruje množstvo odpadu (vyjadrené na základe hmotnosti), ktorý sa osobitne zhromažďuje a odosiela na recykláciu.	hotel alebo ekvivalent (možno agregovať na úrovni organizácie)	odpad materiálová efektívnosť	Minimálne 84 % odpadu podľa hmotnosti sa odosiela na recykláciu (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.5.2).
13. Netriedený odpad vyprodukovaný za osobonoc	kg/osobonoc	Týmto ukazovateľom sa meria množstvo vyprodukovaného netriedeného odpadu (neodoslaného na recykláciu).	hotel alebo ekvivalent (možno agregovať na úrovni organizácie)	odpad materiálová efektívnosť	Netriedený odpad odoslaný na likvidáciu je $\leq 0,16$ kg na osobonoc (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.5.2).
14. Účinnosť odstránenia pri čistení odpadových vôd	% odstránenia BSK ₅ , ChSK, celkového dusíka, celkového fosforu koncentrácia BSK ₅ , ChSK, celkového dusíka, celkového fosforu v konečnej výtokovej vode (mg/l)	Tento ukazovateľ sa týka výkonnosti systémov na čistenie odpadových vôd na mieste (ak je prítomný).	hotel alebo ekvivalent	odpad voda	Keď nie je možné odosielať vodu na centralizované čistenie, čistenie odpadových vôd na mieste zahŕňa predbežnú úpravu (sito/mreža, vyrovnávanie a sedimentácia), po ktorej nasleduje biologické čistenie s odstránením > 95 % BSK ₅ , > 90 % nitrifikácie a anaeróbná digestia nadmerného kalu (mimo zariadenia) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.5.3).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
15. Vykonávanie plánu hospodárenia s energiou špecifického pre dané miesto	(áno/nie)	Ukazovateľ uvádza, či je vykonávaný plán hospodárenia s energiou špecifický pre dané miesto, ktorý zahŕňa meranie všetkých hlavných procesov so spotrebou energie a či sa vypočítavajú a vykazujú spotreba primárnej energie a emisie CO ₂ súvisiace s energiou.	hotel alebo ekvivalent a na úrovni organizácie (agregovaná hodnota)	energetická efektívnosť	Vykonávanie plánu hospodárenia s energiou špecifického pre dané miesto, ktorý zahŕňa: i) meranie a referenčné porovnávanie všetkých procesov s najväčšou spotrebou energie; ii) výpočet a vykazovanie spotreby primárnej energie a emisií CO ₂ spojených s energiou (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.1).
16. Konkrétna spotreba energie	kWh/m ² rok	Celková spotreba energie na jednotku plochy a za rok vo forme konečnej energie. Obnoviteľná energia vyrobená na mieste by sa nemala odpočítavať. V prípadoch, keď energiu na vykurovanie a chladenie možno oddeliť od energie ostatných procesov, odporúča sa vykazovať ju oddelene.	hotel alebo ekvivalent a na úrovni organizácie (agregovaná hodnota)	energetická efektívnosť	Pre existujúce budovy konečná spotreba energie na vykurovanie, ventiláciu a klimatizáciu (HVAC) a ohrev vody ≤ 75 kWh alebo celková konečná spotreba energie ≤ 180 kWh na m ² vykurovaných a chladených priestorov za rok (najlepšie postupy environmentálneho manažérstva 3.6.1, 3.6.2 a 3.6.3). V prípade nových budov je menovitá energetická hospodárnosť v súlade s normami Minergie P alebo Passive House alebo rovnocennými normami (najlepšie postupy environmentálneho manažérstva 3.6.2 a 3.6.3). Vodné tepelné čerpadlá a/alebo geotermálne vykurovanie/chladenie sa uprednostňujú pred konvenčnými systémami vykurovania a chladenia vždy, keď to je možné, a tepelné čerpadlá spĺňajú kritériá pre environmentálnu značku EÚ (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.4). Celková spotreba elektrickej energie ≤ 80 kWh m ² rok (vykurovaná a chladená podlahová plocha) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.5).
17. Inštalovaná osvetľovacia kapacita	W/m ²	Inštalovaný osvetľovací výkon na splnenie potrieb osvetlenia na jednotku plochy.	hotel alebo ekvivalent	energetická efektívnosť	Inštalovaná osvetľovacia kapacita ≤ 10 W na m ² (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.5). Spotreba elektrickej energie osvetlenia ≤ 25 kWh m ² rok (vykurovaná a chladená podlahová plocha) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.5).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
		Dobry technický alternatívny ukazovateľ je lúmeny/m ² , ale environmentálne správanie viac súvisí s inštalovaným výkonom meraným vo W/m ² .			Celková spotreba elektrickej energie ≤ 80 kWh m ² rok (vykurovaná a chladená podlahová plocha) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.5).
18. Percentuálny podiel konečnej spotreby energie z obnoviteľnej energie vyrábanej na mieste	%	Pomer medzi obnoviteľnou energiou vyrobenou na mieste v ubytovacom zariadení a celkovou spotrebou energie zariadenia z hľadiska konečnej energie.	hotel alebo ekvivalent a na úrovni organizácie (agregovaná hodnota)	energetická efektívnosť	Ekvivalent 50 % ročnej spotreby energie ubytovacieho zariadenia pochádza z obnoviteľných zdrojov na mieste (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.6).
19. Používanie kreditov osvedčenej obnoviteľnej energie	(áno/nie)	Tento ukazovateľ vyjadruje, či ubytovanie nakupuje externú osvedčenú energiu z obnoviteľných zdrojov (napr. elektrickú energiu z obnoviteľných zdrojov). Osvedčením musí byť zabezpečené, aby si nakupovanú energiu z obnoviteľných zdrojov už nezapočítala iná organizácia alebo aby táto energia nebola vo vnútroštátnom priemernom mixe výroby elektrickej energie.	hotel alebo ekvivalent a na úrovni organizácie (agregovaná hodnota)	energetická efektívnosť	100 % elektrickej energie pochádza z vysledovateľných obnoviteľných zdrojov elektriny, ktoré si nezapočítava iná organizácia, nie sú vo vnútroštátnom priemernom mixe výroby elektrickej energie alebo sú menej ako dva roky staré (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.6.6).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
REŠTAURÁCIE A HOTELOVÉ KUCHYNE					
1. Percentuálny podiel environmentálne osvedčených zložiek (podľa hodnoty)	%	Tento ukazovateľ sa týka zložiek osvedčených podľa príslušných environmentálnych noriem (napr. ekologické, MSC).	hlavná kúpená zložka (možno agregovať na úrovni organizácie)	všetky	Organizácia vie poskytnúť zdokumentované informácie prinajmenšom o krajine pôvodu pre všetky hlavné zložky (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.7.1). Najmenej 60 % potravinových výrobkov a nápojov podľa nákupnej hodnoty má environmentálne osvedčenie (napr. ekologické) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.7.1).
2. Vznik organického odpadu na hosťa reštaurácie	kg/hosť reštaurácie	Celkový vyprodukovaný organický odpad vydelený počtom obslužených miest (hostí reštaurácie).	kuchyňa alebo hotel (možno agregovať na úrovni organizácie)	odpad materiálová efektívnosť	Celkový vznik organického odpadu $\leq 0,25$ kg na hosťa reštaurácie a vznik odpadu, ktorému možno zamedziť, $\leq 0,18$ kg na hosťa reštaurácie (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.7.2).
3. Percentuálny podiel organického odpadu odoslaného na anaeróbnú digestiu, odoslaného na alternatívne energetické zhodnocovanie, kompostovaného na mieste alebo odoslaného na kompostovanie	%	Reštaurácie a hotelové kuchyne by mali osobitne ako percentuálne podiely celkového vzniku organického odpadu vykazovať množstvo organického odpadu odoslaného na anaeróbnú digestiu, odoslaného na alternatívne energetické zhodnocovanie, kompostovaného na mieste alebo odoslaného na kompostovanie.	kuchyňa alebo hotel (možno agregovať na úrovni organizácie)	odpad materiálová efektívnosť	≥ 95 % organického odpadu sa triedi a nejde na skládku, a keď je to možné, odosiela sa na anaeróbnú digestiu alebo na alternatívne energetické zhodnocovanie (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.7.2).
4. Spotreba vody v kuchyni na hosťa reštaurácie	l/hosť reštaurácie	Pomer celkovej spotreby vody v kuchyni a počtu obslužených miest (hostí reštaurácie).	minimálne kuchyňa alebo hotel (možno agregovať na úrovni organizácie) každý proces	voda energetická efektívnosť	Vykonávanie plánu hospodárenia s vodou v kuchyni, ktorý zahŕňa monitorovanie a vykazovanie celkovej spotreby vody v kuchyni normalizovanej na hosťa reštaurácie a určenie prioritných opatrení na zníženie spotreby vody (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.7.3).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
		Mnohé procesy prispievajú k spotrebe vody a v ideálnom prípade by monitorovanie malo byť na úrovni procesov (umývanie riadu, kohútiky, parné zariadenia atď.).			
5. Percentuálny podiel chemických látok na umývanie riadu a čistenie kuchyne s environmentálnou značkou	%	Tento ukazovateľ udáva percentuálny podiel chemických látok na umývanie riadu a čistenie kuchyne s environmentálnou značkou ISO typu I.	zariadenie	odpad	Najmenej 70 % kupovaného množstva chemických čistiacich výrobkov (okrem prípravkov na čistenie pecí) na umývanie riadu a čistenie má environmentálnu značku (napr. environmentálnu značku EÚ) (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.7.3).
6. Konkrétna spotreba energie na hosťa reštaurácie	kWh/hosť reštaurácie	Celková spotreba energie kuchyne vydelená počtom miest pre hostí. Tento ukazovateľ zahŕňa všetky zdroje energie (napr. elektrinu, zemný plyn, LPG). Mnohé postupy prispievajú k spotrebe energie a v ideálnom prípade by monitorovanie malo byť na úrovni procesov (varenie, chladenie, umývanie riadu atď.).	minimálne kuchyňa alebo hotel (možno agregovať na úrovni organizácie) každý proces	energetická efektívnosť	Vykonávanie plánu na hospodárenie s energiou v kuchyni, ktorý zahŕňa monitorovanie a vykazovanie celkovej spotreby energie v kuchyni normalizovanej na hosťa reštaurácie a určenie prioritných opatrení na zníženie spotreby energie (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.7.4).
KEMPY					
1. Environmentálne informácie/vzdelávanie dostupné pre hostí (áno/nie)	(áno/nie)	Tento ukazovateľ sa týka dostupnosti napr. informácií o možnostiach mobility s malým vplyvom (napr. bicykle, verejná doprava, elektrické vozidlá), zabezpečenia kurzov zameraných na otázky životného prostredia a prechádzok v prírode.	kemp	všetky	Spoločnosť poskytujúca ubytovanie podporuje a umožňuje environmentálne zodpovedné správanie a činnosti a zabezpečuje environmentálne vzdelávanie pre hostí prostredníctvom činností a kurzov na mieste (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.1).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
2. Vykonávanie plánu riadenia biodiverzity	(áno/nie)	Tento ukazovateľ sa týka vykonávania plánu riadenia biodiverzity v kempe.	kemp	biodiverzita	<p>Zachovanie alebo zvýšenie biodiverzity na mieste výsadbou pôvodných druhov, vytvorením útulkov pre miestne živočíšne druhy a zriadením zelených alebo hnedých striech, keď je to možné, a minimalizáciou chemických vstupov, svetelného znečistenia a hluku (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.2).</p> <p>Minimalizovať svetelné znečisťovanie a rušenie voľne žijúcich zvierat nainštalovaním vhodne naklonených efektívnych vonkajších svetelných zdrojov s časovou reguláciou alebo snímačmi, ktoré neprodujú žiadne svetlo dohora (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.2).</p> <p>Minimalizovať spotrebu vody výsadbou pôvodných druhov a mulčovaním a zriadením regulovaných zavlažovacích systémov napájaných úžitkovou vodou, keď je to možné (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.2).</p>
3. Konkrétna spotreba energie na osobonoc	kWh/osobonoc	<p>Celková spotreba energie v kempe na osobonoc z hľadiska konečnej energie.</p> <p>Musí byť jasne uvedené, či je v tomto údaji zahrnutá obnoviteľná energia vyrobená na mieste, a táto energia môže byť v každom prípade vyjadrená aj osobitne.</p> <p>Spotreba energie v budovách a kuchyniach môže byť vyjadrená aj osobitne ako kWh/m² rok a kWh/hosť reštaurácie.</p>	kemp (možno agregovať na úrovni organizácie) každý proces	energetická efektívnosť	Konkrétna konečná spotreba energie (okrem energie z obnoviteľných zdrojov vyrobenej na mieste) je ≤ 2,0 kWh na osobonoc (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.3).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
4. Percentuálny podiel konečnej spotreby energie z obnoviteľnej energie vyrábanej na mieste	%	Tento ukazovateľ sa vypočíta ako percentuálny podiel konečnej spotreby energie z výroby energie z obnoviteľných zdrojov na mieste.	kemp (možno agregovať na úrovni organizácie) každý proces	energetická efektívnosť	— (Najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.3.)
5. Používanie kreditov osvedčenej obnoviteľnej energie	(áno/nie)	Tento ukazovateľ vyjadruje, či ubytovanie nakupuje externú osvedčenú energiu z obnoviteľných zdrojov (napr. elektrickú energiu z obnoviteľných zdrojov). Osvedčením musí byť zabezpečené, aby si nakupovanú energiu z obnoviteľných zdrojov už nezapočítala iná organizácia alebo aby táto energia nebola vo vnútroštátnom priemernom mixe výroby elektrickej energie.	kemp (možno agregovať na úrovni organizácie) každý proces	energetická efektívnosť	100 % elektrickej energie pochádza z vysledovateľných obnoviteľných zdrojov elektriny, ktoré si nezapočítava iná organizácia, nie sú vo vnútroštátnom priemernom mixe výroby elektrickej energie alebo ktoré sú menej ako dva roky staré (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.3).
6. Spotreba vody na jednu osobonoc	l/osobonoc	Spotreba vody sa meria v priestoroch kempu počas jedného roka a vydelí sa počtom osobonocí. Spotreba vody pre veľké bazény alebo reštaurácie, ktoré poskytujú veľký podiel služieb iným osobám ako hosťom, môže byť vylúčená z ukazovateľa pre referenčné porovnanie ubytovacích zariadení.	kemp (možno agregovať na úrovni organizácie)	voda	Celková spotreba vody ≤ 94 litrov na osobonoc v štvorhviezdičkovom alebo päťhviezdičkovom kempe, ktorý poskytuje kompletne služby, a spotreba vody ≤ 58 litrov na osobonoc vo všetkých ostatných kempech (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.4).

Ukazovateľ	Spoločná jednotka	Stručný opis	Odporúčaná minimálna úroveň monitorovania	Súvisiaci hlavný ukazovateľ podľa prílohy IV k nariadeniu (ES) č. 1221/2009 (oddiel C.2)	Referenčné kritérium excelentnosti a súvisiaci najlepší postup environmentálneho manažérstva
7. Netriedený odpad vyprodukovaný za osobonoc	kg/osobonoc	Týmto ukazovateľom sa meria množstvo vyprodukovaného netriedeného odpadu.	minimálne kemp alebo ekvivalent (možno agregovať na úrovni organizácie)	odpad materiálová efektívnosť	Celkový zvyškový odpad odoslaný na likvidáciu $\leq 0,2$ kg na osobonoc (najlepší postup environmentálneho manažérstva 3.8.5).